

บุญเดือนห้า

เมืองนครศรีธรรมราช

วันพระ สืบสกุลจินดา

ส ารนครศรีธรรมราช ฉบับเดือนเมษายน ศกนี้ คณะผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนฝ่ายมีดำริตรงกันให้ยกไว้ เป็น “ฉบับพิเศษ” เพื่อใช้เป็นคู่มือประกอบการค้นคว้าเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับภารกิจด้านการสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมขององค์การบริหาร ส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้ริเริ่มโครงการเพื่อรื้อฟื้นและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเป็นเอกลักษณ์นี้ ภายใต้ชื่อที่เริ่มพูดกันติดปากว่า “สงกรานต์แต่แรก” ดังนั้นภายในฉบับ จะปรากฏการนำเสนอประเด็นต่างๆ ไว้อย่าง หลากหลายที่สุด เท่าที่เหตุและปัจจัยจะเอื้อ ในส่วนของผู้เขียนซึ่งมีจิตนิสัยโน้มไปในทางการตีความจากหลักฐานแล้ว เชื่อมโยงกับชุดความรู้เดิมสู่การตีความเพื่อเติมเต็มชุดความรู้เหล่านั้น ใคร่ขอแจกแจงให้เห็นภาพรวม ภาพย่อย และภาพเฉพาะของสงกรานต์ ดังต่อไปนี้

ไม่มีวัฒนธรรมใดในโลกเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวปราศจากความเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมอื่น เช่นเดียวกับการถือกำเนิดโดยไร้หลักคิด คติ คุณค่าและความหมายแก่ผู้คน ก็ยอมรับว่าสิ่งนั้นเป็นวัฒนธรรมได้ยาก เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของคน คนจึงทำหน้าที่ตัดสินใจว่า วัฒนธรรมใดควรสืบทอดคงรูปอยู่ต่อ หรือยินยอมให้ เลือนไหลพลวัตไปตามเหตุ ตามปัจจัย หมายความว่า บรรดาวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ล้วนเป็นผลจากการ เลือกแล้วของผู้คนในอดีต ความยากง่ายของการศึกษาเรื่องวัฒนธรรม จึงอยู่ที่ ร่องรอยของหลักคิด คติ คุณค่า และความหมายแก่ผู้คนเหล่านั้น จะปรากฏเหลืออยู่ให้สืบความลึกที่มากน้อย

เมืองนครศรีธรรมราชเป็นดินแดนที่มักถูกกล่าวถึงว่าเป็นแหล่งแรกรับวัฒนธรรมที่ส่งผ่านมาจากอินเดียได้ และลังกา ก่อนจะแผ่ขยายครอบคลุมคาบสมุทรแล้วส่งต่อไปยังลุ่มน้ำภาคกลาง ด้วยเหตุว่ามีสถานะเป็นจุดหมายหนึ่ง บนเส้นทางการค้าโบราณในฐานะเมืองท่าสำคัญ การค้านี้เองเป็นตัวกลางนำพาวัฒนธรรมนานาจากต่างแดน เข้าแลกเปลี่ยน ภายหลังเมื่อคนพื้นเมืองเลือกรับแล้วผสมผสานเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น จึงเกิดวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนไป

ตามสภาพธรรม ทั้งนี้สิ่งใหม่ต้องสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิม ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ จริตนิสัย รวมถึง
หลักคิด คติ คุณค่าและความหมายแก่ผู้คนดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น

สงกรานต์ เป็นวัฒนธรรมที่เห็นความร่วมมือกันอย่างหลากหลาย ชื่อเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่าน เคลื่อน
หรือย้าย เมื่อสืบตามแหล่งที่มาของคำก็อาจอนุมานได้เบื้องต้นว่ามาจากอิทธิพลของอินเดีย แต่ไม่ใช่ทั้งหมด
เพราะบริบทของสงกรานต์อย่างที่ไทยรับรู้ คือ รด ราด สาด สรงน้ำ มีข้อแตกต่างกับวัฒนธรรมอินเดียอย่างมีนัยยะ
ดังนั้น การเรียนรู้วิวัฒนาการของสงกรานต์ไทยจึงควรเริ่มต้นที่การทำความเข้าใจสงกรานต์ของอินเดียเป็นขั้นแรก

สงกรานต์ข้างอินเดีย

เมื่อแบ่งพื้นที่ทางวัฒนธรรมของประเทศอินเดียอย่างง่ายเป็นเหนือและใต้ แล้วหยิบเอาสิ่งอันคล้ายคลึง
กับวัฒนธรรมสงกรานต์ของไทยมาวิพากษ์ จะพบว่า อินเดียเหนือรวมถึงเนปาล ชนกลุ่มน้อยในบังกลาเทศ
และปากีสถาน มีเทศกาลโฮลี (Holi) จัดขึ้นในวันแรมสิบห้าค่ำพฤษภาคม (เดือนสี่ทางจันทรคติหรือประมาณ
เดือนมีนาคมทางสุริยคติ) และขึ้นหนึ่งค่ำจิตตมาส (เดือนห้าทางจันทรคติหรือประมาณเดือนเมษายนทางสุริยคติ)
เพื่อเฉลิมฉลองด้วยการสาดสีหรือป้ายฝุ่นผงที่ได้จากการบดสมุนไพรท้องถิ่นใส่กันอย่างสนุกสนาน บ้างก็ผสมน้ำสาด
สรงเข้าหากัน ส่วนอินเดียใต้ในรัฐทมิฬนาฑู มีเทศกาลเรียกว่าแฮปปี้ ทมิฬ นิว เยียร์ (Happy Tamil New Year)
โดยใช้ปฏิทินฮินดูถือตามสุริยคติ กำหนดวันที่ ๑๐๕ นับจากวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ มักจะตรงกับวันที่ ๑๔
เมษายนในปีที่เป็นปกติสุรทิน และ ๑๓ เมษายน ในปีอธิกสุรทิน เทศกาลนี้ชาวอินเดียได้รวมถึงศรีลังกาที่ร่วมวัฒนธรรม
ทมิฬ จะมีพิธีปูธูปธูปบูชาพระผู้เป็นเจ้า ด้วยดอกไม้ กล้วย มะพร้าว กระจก
(กระจกนี้นั้นยาเพื่อถวายแด่เทวีและบรรพสตรี บางก็มีเครื่องหอม เครื่องลูบไล่นานา) ฯลฯ ใส่พานหรือภาชนะอันสมควร
ส่วนทางเข้าประตูเทวสถาน มีการประดับดอกไม้และธงเป็นรูปทรงเรขาคณิตและพันธุ์พฤกษาต่างๆ เรียกว่า รังโกรี

จะเห็นว่าสงกรานต์ไทยมีการใช้น้ำอย่างโฮลีของอินเดียเหนือ และกำหนดวาระตามอย่างแฮปปี้ ทมิฬ นิวเยียร์
ของอินเดียใต้ แสดงการเหมือนและต่างกับแหล่งกำเนิด สิ่งนี้ชี้ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสงกรานต์ไทย
ที่รับเอาสิ่งละอันพันละน้อยเฉพาะส่วนที่สอดคล้องกับปัจจัยของท้องถิ่นและความเชื่อพื้นฐาน ดังได้กล่าวแล้ว
ในมิติความเป็นไปของวัฒนธรรม อาจสรุปได้ว่า โฮลีไม่ใช่จุดตั้งต้นของความเป็นสงกรานต์ด้วยว่าไม่ตรงตามกาละ
ส่วนวัฒนธรรมทมิฬอาจส่งผ่านคตินิยมนี้ ผ่านพราหมณ์เข้ามายังเมืองนครศรีธรรมราช

บทบาทของพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชต่อประเพณีสงกรานต์ในอดีต

เมื่อสงกรานต์เป็นวัฒนธรรมทมิฬโดยมีพราหมณ์เป็นเจ้าของ คติและระเบียบพิธีจึงถูกจำกัดอยู่ในวาระ
พราหมณ์และศาสนิก แน่นนอนว่าหากพราหมณ์เข้ามายังเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะผู้ประกอบพิธี สงกรานต์ในขั้นแรก
จึงถูกสงวนไว้เป็นพระราชพิธี

หากจะทำความเข้าใจความเป็นสงกรานต์ในปัจจุบันให้เห็นภาพชัดขึ้นอีกกระเปาะ จึงต้องศึกษารายละเอียด
เกี่ยวกับสงกรานต์ของราชสำนัก หลักฐานสำคัญเทียบเคียงได้จากพระราชพิธีสิบสองเดือน บทพระราชนิพนธ์ในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ตอนหนึ่งในเรื่องพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พิธีทำบุญปีใหม่ของชาวลังกา ทรงไว้ว่า
“...การที่รับพิธีมาทำนั้นคงจะเป็นเมืองนครศรีธรรมราชได้รับก่อน ด้วยเมืองนครศรีธรรมราชนี้ปรากฏเป็นแน่ชัดว่า

เป็นเมืองประเทศราชใหญ่มาช้านาน...” จึงเป็นที่ยอมรับอยู่แล้วว่า เมืองนครศรีธรรมราชนี้ นอกจากจะเป็นแหล่งแรก
รับวัฒนธรรมจากอินเดียได้และลังกา ยังมีบทบาทต่อวัฒนธรรมไทยบางอย่างอีกด้วย

หลักฐานฉบับดังกล่าวถือเป็นเอกสารสำคัญที่ยืนยันคุณค่าของสงกรานต์เมืองนครศรีธรรมราช
ดังจะได้พิเคราะห์รอยที่สืบเนื่องต่อกัน จากการเปรียบเทียบรูปการณ์ปัจจุบันกับลักษณะวิถีแต่โบราณ ทั้งนี้ได้คัดมา
ประกอบไว้เพื่อที่ว่าจะเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้อ่านได้ลองพิจารณาความเหมือน – ต่าง ร่วมกันศึกษาวิจารณ์เพื่อยืนยัน
เป็นองค์ความรู้ที่มั่นคงว่าต้นเค้าของสงกรานต์ไทยนี้ ส่วนหนึ่งมีรากและรอยสำคัญไปจากเมืองเรา

ข้อนี้ถือเป็นปากคำจากผู้เรียบเรียง ซึ่งเกิดไม่ทันเห็นของเดิมในกาลก่อนก็จริง แต่ทันทันทางด้วยตั้งข้อสังเกต
แล้วตั้งคำถาม คำถามที่ดีนี้เองนำไปสู่คำตอบที่มีคุณภาพ ส่วนการยอมรับของผู้คนจะมากน้อยเท่าใดก็ขึ้นอยู่กับน้ำหนัก
จากเหตุและผลของคำตอบ แน่นอนว่าคำถามนี้ ไม่ใช่คำถามสุดท้ายหรือหุตุความรู้ที่สูงส่ง เพื่อความสมบูรณ์
พร้อมของการนำเสนอ จึงเว้นการปิดบังอำพรางต้นฉบับเสีย เพื่อให้ผู้รู้ที่ยิ่งกว่าได้ใคร่ครวญศึกษาวิจารณ์เพิ่มเติม
ตามความรับรู้ของท่านทั้งหลาย ว่าจะมีเค้ามูลจากรอยพราหมณ์สุราชสำนักแล้วแพร่กลับมาสู่สาธารณชนอีกระลอก
สักปานใด อันเป็นที่สุดปัญญาของผู้เขียนจะสามารถตระเวนไปรู้เห็นได้ทั่วทั้งเมืองนครศรีธรรมราช

สงกรานต์ในพระราชพิธีสิบสองเดือน*

การซึ่งกำหนดปีใหม่ของไทยเราเป็นสองขั้ว คือเดือนห้าขึ้นคำหนึ่งนับว่าเป็นปีใหม่ เพราะเปลี่ยนชื่อตาม
สิบสองนักษัตรคือ ชวด ฉลู ขาล เถาะ^๑ เป็นต้นเสียชั้นหนึ่ง แต่ยังไม่เปลี่ยนศก คือท้ายศักราช เพราะศักราชนั้น
ยังไม่ได้ขึ้นปี ด้วยตามวิธีโหรของเรานับตามโคจรของพระอาทิตย์ ต่อพระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษเมื่อใด จึงขึ้นศักราช
ในวันเถลิงศก ในระหว่างซึ่งยังไม่ได้ขึ้นศักราช^๒ จึงต้องใช้ปีใหม่ แต่ต้องจดหมายว่ายังเป็นศกเก่าอยู่ การที่ใช้ศกบอก
เอก โท ทรี ไปจนกระทั่งถึงสัมฤทธิศกควบท้ายปีลงด้วยนั้น เพราะประสงค์จะนัดหมายวันคืนเดือนปีให้สั้น ด้วยเหตุว่า
ถ้าจะเรียกแต่ปีมีชื่อสิบสองชื่อ เมื่อครบสิบสองเข้าแล้ว ต่อไปก็จะวนลงเก่าอี ถ้าจะจำอะไรมาๆ ยาวๆ ก็มักจะชวน
ให้เลอะเทอะ วิธีนับปีมีชื่อสิบสองปีนี้เป็นของคนโบราณนับ มีด้วยกันหลายประเทศตลอดจนเมืองจีน เมืองญี่ปุ่น
ที่นับตลอดจนถึงเดือนถึงเวลาทุ่มโมง เป็นสิบสองนักษัตรก็มี คนโบราณไม่มีใครจะสังเกตสังกาจำอันใดมากนัก
แต่นับพอรู้อยู่ในเวลาที่ต้องการแล้วก็แล้วกัน แต่เป็นวิธีนับง่าย คนรู้จักได้ซึมซาบใจทั่วถึงกัน เพราะใช้มานาน
เช่นเมืองจีน เห็นจะได้นับมากกว่าสี่พันปีแล้ว จนเหมือนหนึ่งในปัจจุบันนี้ ถ้าจะไปถามคนเก่าๆ ว่าอายุเท่าใด
คงจะบอกชื่อตามนักษัตรของปีนั้นทุกคน ที่จะบอกศักราชได้นั้นเกือบจะไม่มีเลยสักคนเดียว เว้นไว้แต่ผู้ที่เป็นโหร
ถ้าจะสอบสวนให้รู้ว่าอายุเท่าใดก็ได้ แต่จะต้องคะเนหน้าเอาว่าทรวดทรงสถฐานจะอยู่สักกี่รอบสิบสองปีมาแล้ว
หรือบางคนจะบอกได้เองว่าอยู่มากี่รอบ เพราะนับสั้นสังเกตอันใดไม่ได้เช่นนี้ ครั้นจะนับศักราชก็ดูเป็นการยาก
ที่จะจำกันอย่างยิ่ง และจะต้องเขียนหนังสือยาวไป จึงมีผู้คิดบอกตกลงไว้ข้างท้ายเมื่อปลายศักราช เป็นเศษ ๑

*คัดมาจากพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๑ชื่อเรียกปีนักษัตรนี้ มาจากภาษาตระกูลมอญ - เขมร ในปัจจุบัน ชาวส่วยยังคงเรียกสุนัขว่า “จอ” และเรียกลิงว่า “เว้าะ” อยู่
หากใช้ภาษาเป็นเกณฑ์ ก็อาจอนุมานได้ว่า เมืองนครศรีธรรมราชน่าจะรับคติปีนักษัตรนี้มาจากเขมร

^๒ในที่นี้หมายถึงจุลศักราช

ก็ให้ใช้เอกศก เป็นเศษ ๒ ให้ใช้โทศกไปตามลำดับ จนถึงสัมฤทธิศกเป็นสิบปีรอบหนึ่ง ทำให้การนับวนๆ กันอยู่ยาว ออกไปอีกได้เป็น ๖๐ ปี จึงจะลงเค้าซ้ำเดิม คือชวด สัมฤทธิศกก็คงเป็นชวด สัมฤทธิศก ฉลู เอกศกก็คงเป็น ฉลู เอกศก เมื่อจะใช้เขียนหนังสือก็เขียนได้สั้นๆ ไม่ต้องลงศักราช เหมือนอย่างปีฉลู เอกศกนี้ เลขข้างหน้าพันสองร้อย ห้าสิบนั้นเป็นอันจะไว้ในใจไม่ต้องเอามานับ ลงแต่เศษ ๑ เป็นพอแล้ว ถ้าจะเขียนตามความคาดคะเนว่า เมื่อยังไม่เกิด บอกศกท้ายปีนั้น ก็คงจะต้องเขียนว่าปีฉลู จุลศักราช ๑๒๕๑ (การที่ใช้ว่าปีฉลู ๑๒๕๑ แปลว่า เช่นนี้ เป็นของเกิดใหม่เมื่อเลียนแบบฝรั่งในเร็วๆ นี้แต่ก่อนไม่มีใครนึกใช้กัน) การที่ลงเศษศกข้างท้าย จึงทำให้สั้นกว่าที่จะออกชื่อศักราช และเขียนตัวเลข แต่ที่ใช้ๆ กันอยู่ลงทั้งเศษศกทั้งศักราชด้วย เช่นกับปีฉลู เอกศก จุลศักราช ๑๒๕๑ ดูอยู่ข้าง จะเมื่อต้องทำธุระมากอยู่หน่อยหนึ่งเพราะเหตุที่ชื่อปีเปลี่ยนเอาต้นเดือนห้าเป็นประมาณ เพื่อให้ให้ง่าย หรือเป็นของนับกันมาเก่าแก่ก่อนที่จะใช้ศักราช ซึ่งตัดเอาพระอาทิตย์ขึ้นราศีเมษเป็นเปลี่ยนปี อันเลื่อนไปเลื่อนมาไม่ใคร่คงที่ เพราะสงกรานต์คือเปลี่ยนศักราชนับตามสุริยคติ ปีเดือนนับตามจันทรคติคลาดเคลื่อนกัน จึงได้ต้องเป็นปีใหม่ สองหนต่อมา

ในเรื่องที่เปลี่ยนปีนี้ ตามพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงไว้ในคำประกาศแห่งหนึ่งได้นำมาลงไว้ในหนังสือวชิรญาณ เล่ม ๒ ฉบับที่ ๑๓ จำนวนเดือน ๑๑ ปี ๑๒๔๗ มีข้อความซึ่งว่าด้วยแรกที่จะกำหนดปีนี้ โบราณคิดเห็นว่าฤดูหนาวเป็นเวลาพ้นจากมืดฝนสว่างขึ้นเปรียบเหมือนเวลาเช้า คนโบราณจึงได้คตินับเอาฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูร้อนเป็นเวลาสว่างร้อนเหมือนกลางวัน จึงได้คิดว่าเป็นกลางปี ฤดูฝนเป็นเวลามืดคลุมโดยมาก และฝนพราเทียวไปไหนไม่มีใครได้จึงได้คิดเห็นว่าเป็นเหมือนกลางคืน คนทั้งปวงเป็นอันมากถือว่าเวลาเช้าเป็นต้นวัน กลางคืนเป็นปลายวันฉนั้นใด คนโบราณก็คิดเห็นว่าฤดูเหมันต์คือฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูคิมหันต์คือฤดูร้อนเป็นกลางปี ฤดูวัสสานะคือฤดูฝนเป็นปลายปี เพราะเหตุนั้นจึงได้นับชื่อเดือนเป็น ๑ มาแต่เดือนอ้าย ข้อความอื่นๆ ถ้าผู้ใดอยากจะทราบ จงอ่านหนังสือวชิรญาณที่อ้างถึงมาข้างต้นนั้นเถิด ที่ยกมาว่าเดี๋ยวนี้เพื่อจะมาพิจารณาให้เห็น ว่าเหตุใดจึงไม่ตั้งปีใหม่ที่เดือนอ้าย ซึ่งแปลว่าเดือน ๑ มาตั้งใหม่ต่อเดือน ๔ เดือน ๖ คิดเห็นว่าความที่ตั้งเดือนอ้ายเป็นเดือน ๑ คงเป็นการถูกต้องตามกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงไว้ว่าวิธีนับเดือนเช่นนี้เห็นจะมีมาก่อนที่นับศักราช เป็นเรื่องเดียวกันกับนับปีเป็นชวด ฉลู ขาล เกาะครันมีผู้ตั้งศักราชขึ้นใช้ อาศัยเหตุที่จะเริ่มต้นตั้งศักราช เช่นพระพุทธศักราชนับตั้งแต่วันปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ก็ต้องไปตั้งสงกรานต์เอาในวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นหัวรอบเหมือนอย่างกับนับเป็นเดือน ๑ ขึ้นใหม่อย่างหนึ่งด้วยมีเหตุที่จะสังเกตตัดวิธี กระบวนคิดอ่านได้ง่ายเช่นกับสงกรานต์ของจุลศักราช กำหนดเอาพระอาทิตย์ขึ้นสู่ราศีเมษซึ่งเป็นราศีดาวฤกษ์ขาดตอนไม่ชนาบคาบเกี่ยวกับราศีอื่นๆ เป็นต้นนี้อย่างหนึ่ง เพราะเหตุเหล่านี้จึงได้ตั้งชื่อเดือนที่ ๑ เดิมเสีย ให้ไปตกอยู่กลางปีหรือปลายปีตามแต่จะเป็นไป แต่ชื่อเดือนเช่นนั้นเคยให้เข้าใจกันซึมซาบมาแล้ว ก็ทิ้งให้คลาดเคลื่อนอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงก็ไม่มีผู้เรียกตาม

ทำความเข้าใจกับสงกรานต์ด้วยการเข้าใจศักราช*

ศักราชต่างๆ ซึ่งใช้กันในประเทศทั้งปวง ย่อมตั้งเอาตามเหตุตามเค้าที่มีเหตุซึ่งเป็นต้นจะนับศักราชนั้นอย่างหนึ่ง ตามที่จะคำนวณง่ายนั้นอย่างหนึ่งดังเช่นกล่าวมาแล้ว แต่ที่ตั้งต้นปีอยู่ในฤดูหนาวมีมากกว่าที่ไปตั้งต้นปี

*ผู้เรียบเรียงแบ่งเป็นหัวข้อขึ้นแทรกเพื่อจัดกลุ่มเนื้อหาในคำค้นบทพระราชนิพนธ์ฯ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

ในฤดูร้อนอย่างเช่นต้นปีฝรั่ง ถึงว่าศักราชเขาใช้ศักราชพระเยซูเกิดก็จริง แต่การนับวันคืนเดือนปีเขาไม่ได้อาศัยเหตุ
ประจวบรอบศักราช เหมือนอย่างพระพุทธศักราช เขาใช้กำหนดเอาพระอาทิตย์ปัดไปได้ที่สุตถายันต์^๕ สงกรานต์
ถิ่นข้างเมืองจีนก็ใช้เช่นนั้น เป็นแต่เขาจะมีวิธีคำนวณตัดเวลาอย่างไรแปลกไป จึงไม่ตรงกันเข้ากับฝรั่ง ถอยคลาดมา
จากเวลาที่พระอาทิตย์เป็นอายันต์สงกรานต์ ตกอยู่ในระหว่างที่พระอาทิตย์ยังไม่เป็นสามัญสงกรานต์ เห็นว่าเมื่อเรา
ยังไม่ได้ใช้จุลศักราช คงจะใช้กำหนดเปลี่ยนปีอาศัยอายันต์สงกรานต์ได้เหมือนกันเพราะเป็นเวลาประสมชองกับฤดูหนาว
ซึ่งนับว่าเป็นเวลาเข้าที่กล่าวมาแล้วเดือนอ้ายจึงเป็นเดือน ๑ แขนงอยู่เป็นพยาน

ศักราชเคยใช้มาในกรุงสยามนี้ เป็นสามศักราช คือพระพุทธศักราช ซึ่งนับแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานมานั้น
อย่างหนึ่ง มหาศักราชซึ่งไม่ปรากฏว่าผู้ใดตั้งอย่างหนึ่ง จุลศักราชซึ่งว่าเป็นของพระร่วงซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม
ณ กรุงสุโขทัยทั้งนั้นอย่างหนึ่ง ในศักราชสามอย่างนี้ พระพุทธศักราชใช้ในการซึ่งจะกล่าวถึงพุทธภพหรือการที่เกี่ยว
ด้วยพระพุทธศาสนา แต่ในส่วนราชการที่คงใช้อยู่บัดนี้เป็นประการใหญ่ๆ เช่น ตั้งกรมก็ยังใช้อยู่ แต่ก่อนมาใช้ในราชการ
อย่างอื่นอีกก็มีบ้าง เช่นกับพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีไปถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พระเจ้าแผ่นดิน
ฝรั่งเศส ที่ได้สำเนามาแต่ประเทศยุโรปก็ใช้พระพุทธศักราช แต่พุทธศักราชก็ไม่ลบล้างเดือนซึ่งนับเป็น ๑ ๒ ๓ ๔
ของเก่า มีประหลาดอยู่แห่งหนึ่งในหนังสือลาโลแบร์ ที่เป็นราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช แต่งว่าด้วยเรื่องเมืองไทย ได้จดวันอย่างหนึ่งว่า วันแรมแปดค่ำ เดือนที่ ๑ (คือเดือนอ้าย) ปี ๒๒๓ ๑ ๒
ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๑ เดือนดิเซมเบอร์ คริสต์ศักราช ๑๖๘๗ ตามหนังสือนั้น เขาได้กล่าวว่า “ข้อนี้ดูเหมือนอาการ
ที่ลงวันอย่างนี้หมายความว่าปีนั้น เมื่ออยู่ในเดือนนี้จะเรียกว่า ๒๒๓๑ หรือ ๒๒๓๒ ก็ได้” เมื่อจะคิดดูตามข้อความ
ที่เขาว่าเช่นนี้จะถือว่าแต่ก่อนเขาจะเปลี่ยนปีในเดือนอ้ายตามอย่างเก่า แต่ศักราชไปขึ้นต่อเมื่อถึงกำหนดสงกรานต์
ของศักราชนั้นจะได้บ้างดอกกระมัง แต่ในหนังสือนี้ไม่ได้ว่าถึงจุลศักราช กล่าวถึงแต่พุทธศักราช สงกรานต์
ของพุทธศักราชอยู่ต่อวันวิสาขบูชา แต่ปีเปลี่ยนที่เดือนอ้าย ครั้งจะเปลี่ยนศักราชไปเป็น ๒๒๓๒ ที่เดียวก็ยังไม่ถึง
สงกรานต์ของพุทธศักราชจึงเขียนเป็นสองแปลงไว้ แต่ที่ไปมีเลข ๒ อยู่ข้างปลายอีกตัวหนึ่งนั้นดูกระไรอยู่ หรือจะเป็น
เขียนดวงอย่างไทยๆ เขียนเช่นนี้ ๒๒๓ แต่วิธีเครื่องหมายดวงเช่นนี้แปลกกันไปกับฝรั่ง เมื่อเวลาแปลจะเข้าใจผิดไป
ด้วยเครื่องหมายดวงของไทยถ้าขมวดตัวใดๆ จะอ่านเป็นเลขสองไปได้บ้างกระมัง เพราะเลข ๒ โบราณเขียนขึ้นมักใช้
หางลาๆ คล้ายกับที่เราใช้คำข้อยู่เดี่ยวนี้ เช่น “ต่างๆ” ถ้าเป็นเช่นนั้นเลข ๒ ข้างปลายนั้น ก็จะเป็นที่เข้าใจของผู้แปลได้
ถ้าลงศักราชเป็นสองแปลงเช่นนี้ ก็เป็นอันตรงกันกับที่ใช้เขียนการดกันอยู่ในเร็วๆ นี้อย่างเช่น ๑๒๔๘ - ๙ แต่วิธีเขียน
เช่นนี้เป็นเอาอย่างฝรั่งด้วยความเข้าใจโกหกๆ ของคนชั้นใหม่ๆ คือจะหมายความว่าตั้งแต่เดือน ๕ คำหนึ่งมาศักราช
ยังเป็น ๔๘ อยู่ไม่ยกเป็น ๔๙ แต่คงจะเป็น ๔๙ เมื่อถึงวันเถลิงศกแล้ว ถ้าจะเขียน ๑๒๔ ก็จะไม่เข้าใจเหมือนกัน
หรือง่ายกว่า เพราะดูไทยแท้ขึ้น ถ้าคำที่ลาโลแบร์ได้กล่าวไว้นี้เป็นคำแน่นอนและเราอ่านเข้าใจถูกต้องตามเนื้อความ
ที่เขาหมายก็คงจะเป็นนับเปลี่ยนปีเช่นเดือนอ้าย ใช้ศักราชสองแปลงไปจนวิสาขบูชาจึงเปลี่ยนขึ้นศักราช ถ้าเช่นนั้น
ก็ต้องเข้าใจว่า การซึ่งนับเวลาเปลี่ยนชื่อปีในเดือน ที่นั้นจะเป็นภายหลังสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

แต่มหาศักราชนั้น ไม่มีข้อความปรากฏว่าผู้ใดตั้ง และสงกรานต์ของมหาศักราชนั้นจะเป็นเมื่อใด
เมื่อไปสอบค้นดูในหนังสือซึ่งใช้มหาศักราชเช่นคำจารึกเสาศิลาเมืองสุโขทัย ซึ่งอยู่ในวันพระศรีรัตนศาสดาราม

^๕น. การมาถึง

ที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงแปลทั้งสองต้น ซึ่งได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณเดือนฉบับที่ ๓ จำนวนเดือน ๒ ปี ๑๒๗ หน้า ๒๓๙ นั้นแล้วมหาจักรราชในนั้นก็แก่มาก สอดดูกับจุลจักรราชก็ถึงเวลาที่พระเจ้าอยู่ทงได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียแล้ว ไม่เป็นที่สันนิษฐานแน่นอนอย่างไรได้ มหาจักรราชไม่มีผู้ใดจะรู้วิธี ใช้ชัดเจนอย่างไร นอกจากที่จะรู้เกณฑ์บวก สอดที่ไหนก็เลอะทุกแห่ง แต่ตามการประมาณดูเห็นว่าจะเป็นศักราชที่ใช้กันอยู่ในตอนแผ่นดินสยามข้างใต้ ซึ่งในเวลานั้นเขมรมีอำนาจปกแผ่เข้ามามาก จะเป็นชั้นเดียวกันกับพระนครวัดนครธม ซึ่งเป็นคราวเล่นปราสาทลลิตตลอดเข้ามาจนเมืองพิมาย เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสิงห์ ข้างแควแม่น้ำน้อย เมืองกาญจนบุรี เมืองนครไชยศรี หรือเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ครั้นภายหลังพวกชาวสยามข้างเหนือซึ่งต้องอ่อนน้อมต่อชาวสยามข้างใต้ ได้พระร่วงเป็นผู้มีสติปัญญาเกิดขึ้นเห็นปรากฏชัดเจน เช่นกับसानชะลอม (คือसानครหรือกะละออม ยาชัน) ตักน้ำไปส่งส่วยไม่ต้องใช้ตุ้มใช้ไห ซึ่งเป็นภาชนะอันหนักอย่างแต่ก่อนเป็นต้น ก็มีความนิยมยินดีควบคุมพวกพ้องได้ มีกำลังมากขึ้นคิดขับไล่พวกเขมรซึ่งมีอำนาจปกแผ่เข้ามาในแผ่นดินสยามข้างใต้ให้อยู่ในอำนาจได้ตั้งเมืองหลวงขึ้นข้างฝ่ายเหนือแล้วจึงมาคิดเห็นว่าคงจะใช้มหาจักรราชอยู่ตามเดิม ก็จะเหมือนหนึ่งเป็นพยานให้เห็นอยู่ว่าเคยอยู่ในอำนาจพวกข้างใต้ ด้วยมหาจักรราชนั้นจะตั้งขึ้นตามกำหนดปีราชาภิเษกของพระเจ้าแผ่นดินข้างใต้ องค์ใดองค์หนึ่ง หรือจะเป็นปีที่ปราบปรามพวกฝ่ายเหนือให้อยู่ในอำนาจเองก็ไม่ทราบ จึงเป็นที่รังเกียจด้วยศักราชนั้น ยกเลิกเสีย ตั้งจุลจักรราชขึ้นใช้แทน แต่มหาจักรราชจะเปลี่ยนปีเมื่อใดไม่ได้ความชัดเจน สงสัยว่าบางทีก็จะเปลี่ยนปีอาศัยพระอาทิตย์ที่สุตข้างใต้ เป็นอายันต์สงกรานต์คล้ายกับเมืองจีน หรือเปลี่ยนต้นเดือนอ้าย จึงไม่เป็นการประหลาดอันใดที่จะต้องมีการกล่าวไว้ เพราะเดือนอ้ายบอกหนึ่งชัดเจนอยู่แล้ว มหาจักรราชนั้นถ้าจะนับมาจนถึงปีนี้เป็น ๑๑๘๑ แต่ยังติดใจสงสัยเกณฑ์บวกที่พวกโหรจำไว้มันจะเลอะเทอะเสียหรืออย่างไรไม่ทราบ เพราะสอบอันใดไม่เห็นถูกต้องเลย บางอาจารย์ก็ว่า ๖๕๐ บางอาจารย์ก็ว่า ๗๐ แต่ในแสดงกิจจานุกิจตั้งเกณฑ์ไว้ถึง ๗๖๐ เลอะเทอะปั่นป่วนยุ่งกันอยู่แล้ว บางทีจะตกพันเสียอีกตัวก็จะได้

ส่วนจุลจักรราชนั้น ในพงศาวดารเหนือของเรากล่าวว่าพระร่วงซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม ณ กรุงสุโขทัย เป็นผู้ตั้ง ฝ่ายพม่าเขาก็ว่ามีพระเจ้าแผ่นดินของเขาคองค์หนึ่งชื่อสังฆราชาเป็นผู้ตั้งขึ้น แต่ศักราชนี้ได้ใช้ทั่วไปทั้งเมืองไทย เมืองพม่า เมืองมอญ เมืองเจี๋ยว เมืองอาลัม ที่เรียกว่าไทยใหญ่ เมืองลาว ทั้งเฉียง ทั้งกาบ ทั้งพุงขาว พุงดำ เมืองเขมร ถ้าจะคิดว่าข้อซึ่งต่างคนต่างเถียงกันเช่นนี้ ถ้าต่างคนต่างนับเหตุจึงจะตรงกันได้ ก็จะต้องตกอยู่ในบังคับกัน ช้านานจนเกือบรวมเป็นชาติเดียวกัน ถ้าไม่เช่นนั้นก็คงจะกลับไปใช้ศักราชอื่นเสีย เมื่อเวลาตั้งตัวแข็งเมืองขึ้นได้ คือ เช่นพระร่วงไม่ยอมใช้มหาจักรราช หรือพม่าไม่ใช้ศักราชซึ่งพระเจ้าปราสาททองลบ ถ้าคิดเดาเกลี้ยไถ่ดูอีกอย่างหนึ่ง จะเป็นอย่างนี้ได้บ้างดอกกระมัง คือจะมีโหรหรือพราหมณ์ผู้รู้วิชาโหรผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่คนทั้งปวงนับถือมาก เทียวไปเที่ยวมาอยู่ในประเทศทั้งปวงไม่ได้อยู่ในอำนาจผู้ใด ประพฤติตัวเป็นพระกลายๆ เมื่อคิดเห็นวิธีนับเดือนวันคืนอย่างใหม่ขึ้นได้จะเทียวชี้แจงแก่เจ้าแผ่นดินทั้งปวงให้ลงเห็นชอบเป็นอันหนึ่งอันเดียว ยอมเปลี่ยนใช้จุลจักรราช พร้อมกันทุกเมืองก็ดูเหมือนจะเป็นได้ ด้วยการที่จะคิดเห็นว่าจะมีการประชุมคองเกรส อย่างเช่นในประเทศฝรั่งเศส ประชุมกันในระหว่างประเทศทั้งปวง ตั้งกฎหมายแบบอย่างอันใดลงแล้วถือให้ทั่วกันไปนั้น ในประเทศตะวันออกข้างฝ่ายเรานี้มีไม่ได้ และไม่เคยมีตัวอย่างที่เล่าบอกกันมาเลย การซึ่งพม่า ลาว ไทย เขมร นับวัน คือ เดือน ปี เคลื่อนคลาดกันอยู่บ้างนั้น ก็เป็นแต่ผลของวิธีที่หนูนอริกมาสอริการผัดกันไป อย่าว่าแต่ประเทศซึ่งตั้งอยู่ห่างกัน

^๑เกณฑ์มหาจักรราชสอบได้แน่นอน เมื่อทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้แล้ว

จะเป็นเลย แต่ในกรุงเทพฯ นี่เองก็ได้เคยเกิดวันคืนหลีกเลี่ยงกันด้วยตำราลงอิกวารไม่ตรงกัน เมื่อไม่สู้ช้านักนี้ครั้งหนึ่ง ปฏิทินที่เถียงกันอยู่ก็ยังไม่พอจะหาพบได้ ส่วนการที่จะลงต่อไปข้างหน้าก็ยังมีข้อเถียงกันอยู่ ดังเช่นได้กล่าวไว้ในประกาศใช้วันคืนซึ่งได้ออกใหม่ครั้งนี้ แต่ถึงว่าวันคืนจะหลีกเลี่ยงกันตั้งแต่วันหนึ่งถึงเดือนหนึ่งสองเดือน คักราชก็ยังมีเวลาใช้ตรงกันเท่านั้น จึงเห็นว่่าน่าจะมีครูผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้แนะนำให้ตั้งขึ้น พม่าและไทยเป็นมหานครใหญ่ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ต่างคนต่างไม่ยอมที่จะรับว่าทำตามกันเพราะความจริงก็เป็นต่างคนต่างตั้ง เป็นแต่ร่วมอาจารย์เดียวกัน คำที่ว่านี้เป็นแต่อนุมาน แต่เห็นว่าพอจะยุติด้วยเหตุผลได้ ครั้นเมื่อเรียงหนังสือนี้แล้ว ได้พบอ่านความเห็นของผู้ซึ่งแปลพงศาวดารพม่าเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อว่าถึงสังฆราชที่ตั้งคักราชเขาเห็นว่าท่วงทีกิริยาที่คิดใช้ทั้งปวงในเรื่องคักราชนี้ คล้ายกับฮินดูมาก เห็นจะมีใครฮินดูผู้ใดผู้หนึ่งเข้ามาช่วยคิดอ่านแนะนำในการตั้งคักราชความเห็นของเขาเช่นนี้ก็เป็นอย่างดีเหมือนกันกับความคิดเขาเช่นได้กล่าวมาแล้ว ถ้าพม่าได้โปรฮินดูผู้ใดเป็นครูก็ดูเหมือนผู้นั้นเองจะเป็นครูของไทยด้วย เพราะว่าจุลคักราชนี้ไม่ปรากฏว่าต้องกันกับคักราชเก่าๆ ซึ่งใช้อยู่ในประเทศอินเดียที่มีเป็นหลายคักราชนั้นถึงแม้ว่าแบบแผนที่คิดจะเป็นอย่างฮินดูก็คงจะมากคิดตัดคิดลบตั้งขึ้นใช้ใหม่สำหรับประเทศที่ใกล้เคียงอินเดียถึงว่าพระร่วงและสังฆราชจะไม่เป็นผู้ตั้งคักราชขึ้นได้เองโดยลำพังพระองค์ ก็คงจะเป็นผู้มีวิชาความรู้และสติปัญญาพอที่ผู้มาแนะนำนั้นจะชี้แจงให้เข้าพระทัยเห็นดี ได้ง่ายกว่าเจ้าแผ่นดิน ประเทศอื่นๆ จนอาจจะเล่าบอกชี้แจงวิธีคำนวณทั้งปวงได้ถ้วนถี่ จึงปรากฏว่าเป็นผู้ตั้งคักราชอยู่แต่สองประเทศ ไม่มีเจ้าแผ่นดินในเมืองอาลัม เมืองมอญ เมืองเงี้ยว เมืองลาว เมืองเขมร องค์อื่นที่ได้อ้างว่าเป็นผู้ตั้งคักราชอีก เป็นแต่ใช้ขึ้นเงี้ยวๆ ตามที่เห็นชอบในคำแนะนำนั้น ผู้ที่คิดตั้งจุลคักราชขึ้นนั้น เป็นผู้มีความรู้มาก คิดประกอบเหตุผลโดยรอบคอบ ถึงแม้ว่าแบบคำนวณวิธีนั้นจะไม่ละเอียดถึงที่ก็เป็นอย่างดีมาก กว่าที่รู้ว่าเคลื่อนคลาดได้ก็ช้านาน แต่เพราะเหตุที่เห็นช่องดาวฤกษ์ว่าอยู่ที่ราศีเมษดังเช่นกล่าวมาแล้ว จึงได้ย้ายปีใหม่มาเสีย ไม่เอาตามอายันต์สงกรานต์ได้ เปลี่ยนมาเอาสามัญสงกรานต์เข้า คือเวลาพระอาทิตย์กลับมาตรงศีรหะเป็นเวลาสงกรานต์ เพราะฉะนั้นสงกรานต์จึงได้เคลื่อนเข้ามาอยู่ในเดือนห้าหรือเดือนหกไม่เร็วกว่าเดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ ไม่เกินเดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ออกไป สงกรานต์คงอยู่ในระหว่างเดือนหนึ่งนั้น เพราะเหตุดังนี้ปีใหม่จึงได้เป็นสองครั้ง คือเปลี่ยนปีครั้งหนึ่ง เปลี่ยนคักราชครั้งหนึ่ง แต่การที่ตัดสงกรานต์ปีตามตำรานี้ ถึงว่าเป็นการละเอียดมากอยู่แล้วก็ยังไม่ถูกแท้ได้ เพราะปีหนึ่งคิดคติโคจรของพระอาทิตย์ ตามตำราที่โหรอย่างไทยคิดเป็น ๓๖๕ วัน ๖ ชั่วโมง ๑๒ นาที ๓๖ วินาที เพิ่มอีกมาส อิกวารแล้วก็ยังไม่พอ ยังมีเศษน้อยๆ สะสมกันเมื่อนานมาวันซึ่งผิดตามสุริยยาตราว่าพระอาทิตย์ยกนั้นก็เคลื่อนคลาดจากที่พระอาทิตย์ยกจริงๆ ไป เหมือนอย่างในปัจจุบันนี้ วันสงกรานต์ก็เคลื่อนกับอาทิตย์ยกที่จริงแท้ถึง ๒๑ วันล่วงมาแล้ว แต่เพราะเคลื่อนทีละน้อยไม่ถึงเปลี่ยนฤดูกลับร้อนเป็นหนาวจึงไม่มีใครมีผู้ใดรู้สึก แต่ถ้านานไปอีกหลายพันปีก็คงจะกลับร้อนเป็นหนาวได้ เพราะฉะนั้นจึงได้มีวิธีนับวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งได้ออกประกาศไปให้ใช้ ซึ่งเห็นว่าเป็นอย่างใกล้กับความจริงที่สุดที่จะเป็นได้ ถ้าวันเช่นนี้ใช้ทั่วไปได้ทุกประเทศ ก็คงจะไม่เกิดเหตุที่เคลื่อนคลาดวันกัน เช่นเมืองไทย เมืองพม่า เมืองลาว เมืองเขมร เคลื่อนกันอยู่ในบัดนี้ ด้วยวิธีจะลงอิกสุทินเป็นการง่ายอย่างยิ่ง ไม่เหมือนวิธีลงอิกมาสอิกวารอย่างแต่ก่อน ซึ่งเกือบจะว่าไม่มีตำราใดจะตัดสินเป็นเด็ดขาดลงได้ แต่จะนับปีถอยหลังขึ้นไปให้พันปุมได้โดยยาก ซึ่งจะพรรณนามาด้วยสงกรานต์นั้น เพราะเห็นว่าวิธีนับอย่างใหม่เป็นการง่าย และเป็นการใกล้จริงคงจะอยู่ยืนยงแพร่หลาย วิธีนับอย่างเก่าจะมีแต่ยากไปทุกวัน บางทีจะลืมนับสายปลายเหตุเสียไม่มีผู้ใดจดจำไว้ เพราะด้วยเวลานี้ต่างคนต่างเข้าใจอยู่ด้วยกันหมด จะจดจำไว้ก็เป็นการจืดๆ ครั้นนานๆ ไปเมื่อสิ้นชั้นผู้ที่เข้าใจชำนาญก็เลยสูญเสีย ไม่มีผู้ใดรู้เรื่องเหมือนอย่างมหาคักราช

หมายเหตุของประเพณีสงกรานต์คือการเฉลิมฉลองการเปลี่ยนผ่านประจำปี โดยกำหนดเอาวันที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนออกจากราศีมีนสู่ราศีเมษเป็นวันมหาสงกรานต์ ที่ต้องให้เป็น “มหา” เพราะอินเดียมีสงกรานต์ทุกเดือน ด้วยว่าราศีมีนปกติย้ายไปตามวาระ แต่ที่ยิ่งสุดคือจากมีนสู่เมษเพราะต้องเปลี่ยนทั้งเดือนและปี ในที่นี้ให้ความสำคัญเฉพาะการเปลี่ยนศกที่เป็นจุลศักราช เพราะปีนักษัตรจะเปลี่ยนในเดือนห้าขึ้นค้ำหนึ่ง ข้อนี้น่าสนใจเพราะอินเดียไม่มีปีนักษัตร ไทยรับสิ่งนี้มาจากวัฒนธรรมจีน^๓ หากจะให้ถูก ก็ต้องถือปฏิบัติตามอย่างปฏิทินหลวง คือเปลี่ยนปีนักษัตรในเดือนอ้าย (แปลว่า ๑ หมายถึงเดือนแรก) ตามจันทรคติ

สงกรานต์ของหลวงกับวันว่างของชาวนคร

มีต้นเค้าจากตำรา ๑๒ เดือน คัดแต่สมุดขุนทิพมนเทียรชาววังไว้ ระบุถึงพระราชพิธีหลายประการที่ปัจจุบันเป็นวิถีปฏิบัติในประเพณีสงกรานต์ของเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่

พระราชพิธีสงน้ำพระในพระบรมมหาราชวัง	=	พิธีขึ้นเบญจาสรงน้ำพระพุทธสิหิงค์
พระราชพิธีสงมูรธาภิเศก	=	พิธีขึ้นเบญจาสรง/รดน้ำปูชนียบุคคล
การพระราชกุศลก่อพระทราย	=	ก่อพระเจดีย์ทราย
การพระราชกุศลตีข้าวบิณฑ์	=	ตีข้าวบิณฑ์ (ปัจจุบันพบในเกาะสมุย)

มองทั่วไปอาจดูเหมือนพระราชพิธีของศูนย์กลางอำนาจ ส่งอิทธิพลต่อประเพณีของเมืองนครศรีธรรมราช แต่กลับกันเมื่อพบข้อความในตำรา ๑๒ เดือน คัดแต่สมุดขุนทิพมนเทียรชาววังไว้ เอกสารโบราณสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (ลงวันจันทร์ เดือน ๘ หลัง แรม ๑๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๕ ตรงกับวันที่ ๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๓๓๖) ระบุว่า “...พระพุทธองค์เจ้ามีพระประสงค์ตำราพระราชพิธีตรุษสารห์สำหรับเมืองนคร...ข้าฯ คณะลังกาแก้วได้ทำการพิธีมาจำได้เป็นมั่นคง...” ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีรอยบางประการใช้คติเดียวกันเป็นคู่ขนาน รับ-ส่ง เกื้อกูลกัน ในขณะที่หลายอย่างยังคงเอกลักษณ์เฉพาะอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชกระทั่งปัจจุบัน

ลักษณะการปฏิบัติ พิธีกรรม ความเชื่อ และคุณค่า

เมืองนครศรีธรรมราชมีการกำหนดเรียกวันในห้วงของสงกรานต์ไว้เป็นลักษณะเฉพาะ ๓ วันดังนี้

วันเจ้าเมืองเก่า ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน เชื่อกันว่าเป็นวันสุดท้ายที่เทวดาผู้รักษาเมืองได้พิทักษ์รักษาเป็นวันเดียวกันกับที่เทวดาพระองค์อื่นๆ จะขึ้นไปชุมนุมกันยังเทวสถานบนสวรรค์

วันว่าง ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน เชื่อกันว่าเป็นวันที่ปราศจากเทวดารักษาเมือง

วันเจ้าเมืองใหม่ ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน เชื่อกันว่าเป็นวันต้อนรับเทวดาผู้รักษาเมืองพระองค์ใหม่ ที่จะเสด็จมาพิทักษ์รักษาต่อไปจนตลอดศักราช

^๓เมืองนครศรีธรรมราช ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ว่ามีสถานะเป็นเมือง ๑๒ นักษัตร บรรดาเมืองรายล้อมทั้ง ๑๒ เมือง ใช้ตรานักษัตรแต่ละปีเป็นดวงตราประจำเมือง หากปีนักษัตรเป็นการรับมาจากจีนแล้ว สิ่งที่น่าสนใจคือการตั้งข้อสังเกตว่า เมืองนครศรีธรรมราชในอดีต มีการติดต่อโดยตรงกับจีนหรือรับผ่านพันธมิตรจากเมืองใด

คำว่าวันสงกรานต์ ชาวนครศรีธรรมราชเรียกแทนด้วยคำว่า “วันว่าง” และมักเข้าใจว่าเป็นทั้ง ๓ วัน ในความเป็นจริงปีหนึ่งมีกิจใหญ่สำคัญ ๒ ครั้ง คือบุญเดือนห้าและบุญเดือนสิบ บุญเดือนห้า หมายถึงสงกรานต์ กิจส่วนใหญ่มุ่งไปที่การแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อผู้มีพระคุณที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ส่วนบุญเดือนสิบ (สารทเดือนสิบ) ก็มีนัยยะเดียวกันแต่เพื่ออุทิศถึงบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว

แต่เดิมก่อนที่จะถึงวันว่างจะมีคณะเพลงบอกออกขับกลอนตามบ้านเรือนต่างๆ ถึงบ้านใดบ้านเพื่อบอกคักราช บอกกำหนดวาระวันทั้งสาม บอกวันใดเป็นวันดี - วันอุบาทว์ นางสงกรานต์ ตลอดจนสรรเสริญเยินยอเจ้าของบ้าน และการชาขวัญหรือสดุดีพระแม่โพสพ เรียกกันว่า “เพลงบอกทอกหัวใด”

ในส่วนของห้วงสงกรานต์ทั้ง ๓ วัน มีระเบียบปฏิบัติต่างกัน ดังนี้

วันเจ้าเมืองเก่า

ทุกครัวเรือนจะเร่งรัดการทำงานที่ยังค้างค้างอยู่ให้แล้วเสร็จ ไม่เช่นนั้นจะถูกตำหนิจากเพื่อนบ้านและญาติมิตร ถือเป็นการฝ่าฝืนจารีตไม่เป็นมงคลแก่ตนเอง และจะต้องตระเตรียมอาหารสำรองสำหรับสามวันให้พร้อม ทั้งข้าวเหนียว น้ำตาม และมะพร้าวใช้สำหรับทำขนม บิดามารดาก็ต้องเตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่สำหรับตนเองและลูกหลานสำหรับสวมใส่ในวันว่าง รวมถึงน้ำอบน้ำหอมไว้สำหรับสรงหัวอาบน้ำผู้อาวุโส ทำความสะอาดบ้านเรือนให้สะอาด ตลอดจนตัดเล็บ ตัดผมให้เรียบร้อย

นอกจากนี้ยังมีพิธีลอยเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ เพื่อให้เคราะห์กรรมต่างๆ ลอยตามเจ้าเมืองเก่าที่กลับไป ชุมนุมนบนสวรรค์ บางท้องถิ่นมีพิธีกรรมเฉพาะเรียกว่า “เกิดใหม่”

วันว่าง

ชาวบ้านชาวเมืองจะงดเว้นการเตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อวันข้างหน้า งดเว้นการทำงานต่างๆ งดเว้นการสืบสาร การออกหาปลาอาหาร ห้ามไม่ให้อาบน้ำในแม่น้ำลำคลอง ห้ามตัดผมตัดเล็บ ห้ามตัดต้นไม้กิ่งไม้ ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิด ไม่กล่าวคำหยาบคายหรือดูดำใครทั้งสิ้น ห้ามขึ้นต้นไม้

นอกจากข้อห้ามแล้วยังมีข้อปฏิบัติ เช่นว่า ให้ปล่อยสัตว์เลี้ยงออกหากินอย่างเสรีไม่มีการผูกข้อมือให้ออกหากินได้ตามอิสระ มีการเล่นกันอย่างสนุกสนานทั้งของเด็กเล็กและผู้ใหญ่ อาทิ ตี เตะ สะบ้า ชนวัว ฯลฯ ซึ่งเรียกกันว่า “เล่นว่าง” จะขอยกมาอย่างหนึ่งคือ เล่นเบี้ย ซึ่งปรากฏมีในพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังว่า

เล่นเบี้ย

อนึ่ง การตรุษก็ดี สงกรานต์ก็ดี เป็นเวลาที่คนทั้งปวงถือกันว่าเป็นฤดูหรือเป็นเวลาที่สมควรจะเล่นเบี้ย เป็นธรรมเนียมเข้าใจซึ่มซาบ และเคยประพฤติมาช้านาน ไม่มีผู้ใดจะอับอายหรือสะดุ้งสะเทือนในการเล่นเบี้ยที่กำลังเล่นอยู่หรือเล่นแล้ว ไปที่แห่งใดก็เล่าโจษกันถึงการเล่นเบี้ยได้ไม่เป็นการปิดบัง บางทีก็ขยับจะอวดตัวเป็นนักเลง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดว่องไว อาจจะเอาชนะชนะพวกพ้องได้ ราวกับว่าไปทัพมีชัยชนะอย่างเดี่ยวๆ อะไรมะ การที่ถือว่าเล่นเบี้ยไม่เป็นการเสียหายอันใด ในเวลานักขัตฤกษ์เช่นนี้ ก็เพราะเป็นการที่ได้อนุญาตเป็นพยานว่าเจ้าแผ่นดินไม่ขัดขวางห้ามปรามหรือพลอยเห็นสนุกด้วย จึงได้ยกหัวเบี้ยพระราชทานให้นักขัตฤกษ์ละ ๓ วัน

“คัดมาจากพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่พระเจ้าแผ่นดินอนุญาตหรือทรงเห็นดีด้วยในเรื่องเล่นเบี้ยนี้ก็คงจะเป็นความจริง แต่คงจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินบางองค์ เช่น ขุนหลวงตากเจ้ากรุงธนบุรี ไปตีเมืองนครศรีธรรมราช ได้พระราชทานเงินให้ฝายเล่นกำถั่วหน้าพระที่นั่ง ถึงเอาขึ้นตักเงินแจก ความประสงค์ที่ขุนหลวงตากทำเช่นนั้น เพราะตัวท่านเองอยู่ข้างจะเล่นเบี้ยจัดอยู่แล้วนั้นประการหนึ่ง ท่านก็เห็นใจกันกับพวกทหารทั้งปวงว่าการสนุกอะไรไม่เสมอเล่นเบี้ย ประสงค์จะให้ทหารเป็นที่รื่นเรีงลื้มความลำบากที่ต้องทนยากจึงได้ปล่อยให้เล่นเบี้ยเป็นการเอาใจ แต่เพราะการเล่นเบี้ยเป็นการไม่ดีได้สนุกสนานเสียแล้วก็ชวนให้ติด เมื่อเข้ามาถึงในกรุงแล้วก็ยังเล่นต่อไปบ่อยๆ การที่เล่นเบี้ยนั้นย่อมมุ่งหมายจะต่อสู้เอาทรัพย์กันและกัน ผู้ซึ่งมีอำนาจวาสนาเสมอๆ กันเล่นด้วยกัน เมื่อความปรารถนาอยากได้นั้นกล้าขึ้นก็ชักให้น้องฉลิตพริ้วคดโกงกันไปต่างๆ ส่วนผู้ซึ่งมีวาสนามากเล่นกับผู้มีวาสนาน้อย เช่นเจ้านายเด็กๆ หรือเจ้านายผู้ใหญ่บางองค์ซึ่งเขาเล่ากันมาเล่นไฟกับข้าหลวงและมหาดเล็กก็ต้องถวายเป็นถวายแก้ว ไม่ถวายก็ขัดเคืองไป ก็อย่างเช่นขุนหลวงตากซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจมากเห็นปานนั้น เมื่อมีความปรารถนาขึ้นมา และอาศัยความมัวเมาในเรื่องอื่นซึ่งทำให้สติเลือนลอยด้วยจนลืมหืมถึงการบ้านเมือง คิดแต่จะหาทรัพย์สมบัติโดยทางเล่นเบี้ย ก็ริตเร่งทรัพย์สมบัติคนทั้งปวง เป็นหนี้หลวงไปทั้งบ้านทั้งเมือง จนภายหลังไม่ต้องเล่นเบี้ยก็เร่งเอาได้เปล่าๆ น้ำใจชั่วของขุนหลวงตากนี้ เกิดขึ้นด้วยการเล่นเบี้ยเป็นต้น ถึงโดยว่าแรกคิดจะเป็นอุบายที่ดีตามเวลาต้องการ ผลที่ออกภายหลังก็ไม่เป็นผลอันดีแก่ตนและผู้อื่นพากันได้ทุกข์ยากลำบากไปทั่วหน้าตลอดจนถึงตัวเอง เพราะเหตุฉะนั้นถึงแม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินภายหลังจะมีได้เลิกระบบนิยมยกหัวเบี้ยพระราชทานในเวลาตรุษเวลาสงกรานต์เสียก็ดี แต่ก็ไม่ได้โปรดให้เล่นเบี้ยในพระราชวังหรือทรงสรรเสริญการเล่นเบี้ยว่าเป็นการสนุกสนานอย่างหนึ่งอย่างใดเลย

เพราะเหตุที่พระบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้ พระเจ้าแผ่นดินดำรงอยู่ในคุณความประพฤติดี ๓ ประการ คือไม่ทรงประพฤติและทรงสรรเสริญในการที่เป็นนักเลงเล่นเบี้ยการพนันอย่าง ๑ ไม่ทรงประพฤติในการดื่มสุราเมรัย และกีดกันมิให้ผู้อื่นประพฤติอย่าง ๑ ไม่ทรงประพฤติล่วงในสตรีที่เป็นอัคคมณีนฐาน นี้อย่าง ๑ เป็นความประพฤติซึ่งพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชวงศ์นี้ได้ทรงดเว้นเป็นชาติสืบๆ กันมา พระบรมราชวงศ์นี้จึงได้ตั้งปกครองแผ่นดินอยู่ยืนยาวกว่าบรมราชวงศ์อื่นๆ ซึ่งได้ปกครองแผ่นดินมาแต่กาลก่อนแล้ว บ้านเมืองก็เจริญสมบูรณ์ปราศจากเหตุการณ์ภายในซึ่งจะให้เป็นที่สะดุ้งสะเทือนหวาดหวั่นแก่ชนทั้งปวง ไม่มีตัวอย่างในพระราชพงศาวดารระยะใดตอนใดจะเทียบเทียมถึง เพราะฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงการที่ยกหัวเบี้ยพระราชทานในเวลาสงกรานต์ ซึ่งจะไม่กล่าวถึงก็จะเป็นอันไม่ได้กล่าวข้อความเต็มบริบูรณ์ ในพระราชกุศลสำหรับเดือนห้าจึงต้องกล่าว แต่ขอเดือนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบรรดาที่จะได้อ่านหนังสือให้มีสติระลึกไว้ ถึงแม้ว่าได้ยกหัวเบี้ยพระราชทานดังนี้ ก็มีได้ยกพระราชทานโดยพระราชประสงค์จะให้เล่นเบี้ยกันให้สบาย เป็นแต่พระราชทานไปตามประเพณีซึ่งมีมาแต่ก่อน โดยทรงพระมหากรุณาแก่ชนทั้งปวงว่าได้เคยรับประโยชน์อันใดแล้วก็ไม่มีการหุ่ยกให้เสีย แต่การเล่นเบี้ยนั้น เป็นที่ไม่ต้องพระอภัยมาทุกๆ พระเจ้าแผ่นดิน เพราะฉะนั้นควรที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ซึ่งมีความนับถือเคารพต่อพระบารมีและพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดินสืบๆ กันมา ควรจะตริตรองให้เห็นโทษเห็นคุณตามที่จริง และงดเว้นการสนุก และการหาประโยชน์ในเรื่องเล่นเบี้ยนี้เสีย จะได้ช่วยกันรับราชการฉลองพระเดชพระคุณทะนุบำรุงแผ่นดินเพิกถอนความชั่วในเรื่องเล่นเบี้ยซึ่งอบรมอยู่ในสันดานชนทั้งปวงอันอยู่ในพระราชอาณาเขต เป็นเหตุจะเหนี่ยวรั้งความเจริญของบ้านเมืองให้เสื่อมสูญไป ด้วยกำลังที่ช่วยกันมากๆ และเป็นแบบอย่างความประพฤติให้คนทั้งปวงเอาอย่าง ตามค่านักปราชญ์ย่อมกล่าวไว้ ว่าการที่ทำให้เห็นเป็นแบบอย่างง่ายกว่าที่จะสั่งสอนด้วยปาก ถ้าเจ้านาย

ขุนนางประพฤติกเล่เล่นเบี้ยอยู่ตราบใด คนทั้งปวงก็ยังไม่รู้เป็นการเสียหายมาก ผู้มีบรรดาศักดิ์จึงยังประพฤติดูอยู่ ถ้าผู้มีบรรดาศักดิ์ละเว้นเสีย ให้เห็นว่าความประพฤติเช่นนั้นเป็นของคนต่ำช้าประพฤดิแล้ว ถึงแม้ว่าจะเลิกขาดสูญไปไม่ได้ก็คงจะเบาบางลงได้เป็นแท้ การพระราชกุศลในนักขัตฤกษ์สงกรานต์ หหมดเพียงเท่านี้

วันเจ้าเมืองใหม่

ในหนังสือปกิณกศิลปวัฒนธรรม เล่ม ๒๒ จังหวัดนครศรีธรรมราช ของกรมศิลปากร กำหนดชื่อเรียกวันนี้ไว้ อีกชื่อว่า วันเบญจา เนื่องมาจากในวันนี้จะมีการปลุกโรงเบญจา เป็นพลับพลามีหลังคา ๕ ยอด เป็นเรือนไม้ประดับ ด้วยการฉลุลายกาบตันกล้วยหรือที่เรียกเฉพาะว่าการ “แทงหยวก” อย่างวิจิตรงดงาม แทรกมันผ้าและกลไกการไขน้ำ จากฝ้าเพดาน โดยสมมติเอาโรงเบญจาเป็นโลกทั้ง ๓ เหนือเพดานฝ้าเป็นสวรรค์โลก โถงเบญจาเป็นมนุษย์โลก และได้พื้นโรงพิธีเป็นบาดาล กราบนิมิตพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่หรือปุษนิยบุคคลนั่งในโถงเบญจาเพื่อรับน้ำคล้าย อย่างการสงมรธาภิเษก อาจารย์ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์ กล่าวในหนังสือวิถีชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรมว่าอาการ อย่างนี้เรียก “พิธีขึ้นเบญจา” ซึ่งจะกระทำโดยลูกหลานที่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ปู่ย่าตายายในฐานะผู้หลักผู้ใหญ่ ของวงศ์ตระกูล

ในการขึ้นเบญจานั้น ถือเป็นหัวใจสำคัญของสงกรานต์เมืองนครศรีธรรมราช เพราะเป็นสิ่งที่สามารถแสดงออก ถึงความกตัญญูต่อบรรพชนผู้ยังมีชีวิตอยู่ของตนดังกล่าวแล้วได้อย่างเห็นชัดแจ้ง แต่ละพื้นที่คงมีความแตกต่างกัน เฉพาะรายละเอียดปลีกย่อย ส่วนหลักการนั้นเหมือนกัน คือการใช้น้ำเป็นสื่อกลาง ครอบครัวยี่มีฐานะก็ปลุกโรงเบญจา ให้วิไลศมาหราอย่างไรก็ตามแต่จะมี แล้วลดหลั่นกันไปตามอัตภาพ อย่างง่ายก็มุ่งกระโจมอก อาบน้ำ ประพินผิว เปลี่ยนผ้าใหม่ เป็นจบความ สาระสำคัญอยู่ที่การรวมลูกหลานญาติมิตร โดยอ้างเอาผู้อาวุโสที่สุดอันเป็นที่เคารพ สักการะเป็นประมุขในพิธี

อย่างไรก็ดี แม้จะแตกต่างกันตามมีตามเกิด ก็พบว่ามีขั้นตอนและวิธีการร่วมกันเป็นลำดับดังนี้

๑. นัดหมายรวมญาติ กำหนดพื้นที่พิธี และเชิญผู้อาวุโสซึ่งควรแก่การสักการะ
๒. กล่าวคำขอขมา
๓. สรง/อาบน้ำ (ในระหว่างนี้จะมีส่วนของพิธีสงฆ์ที่จะสวดพระปริตรทำน้ำพระพุทธมนต์ก่อนสรง/อาบ และขณะสรง/อาบพระสงฆ์จะสวดชัยมงคลคาถา)
๔. เปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นเสื้อผ้าชุดใหม่
๕. รับพร

นอกจากนี้ ชาวนครทั่วไประดับตัวด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ แล้วเตรียมสำรับกับข้าวไปวัดที่บรรพชนของตน เคยไปทำบุญเป็นประจำสืบมา หรือไม่ก็วัดที่เฝ้าศพและเก็บอัฐิเอาไว้ และจะมัดเอารวงข้าวที่จะนำไปทำขวัญข้าว ประจำลอมข้าวโดยใช้ด้ายสีแดงสีขาวมัดรวบอย่างสวยงามวางไว้บนพานหรือถาด นำไปทำขวัญข้าวร่วมกันที่วัด เรียกว่า “ทำขวัญใหญ่” เพื่อเป็นสิริมงคลแก่การทำนาเพาะปลูกสืบไป

เมื่อประกอบศาสนพิธีเรียบร้อยแล้ว ก็จะนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลแก่บรรพชนผู้ล่วงลับ แล้วแยกย้ายกันไป สักการะบัว (ที่บรรจุอัฐิของบรรพชน) จากนั้นก็จะแยกย้ายกันสรงน้ำพระพุทธรูป หรือทำบุญอื่นๆ กันตามอัธยาศัย คล้ายกับว่าเป็นการทำบุญปีใหม่นั้นเอง

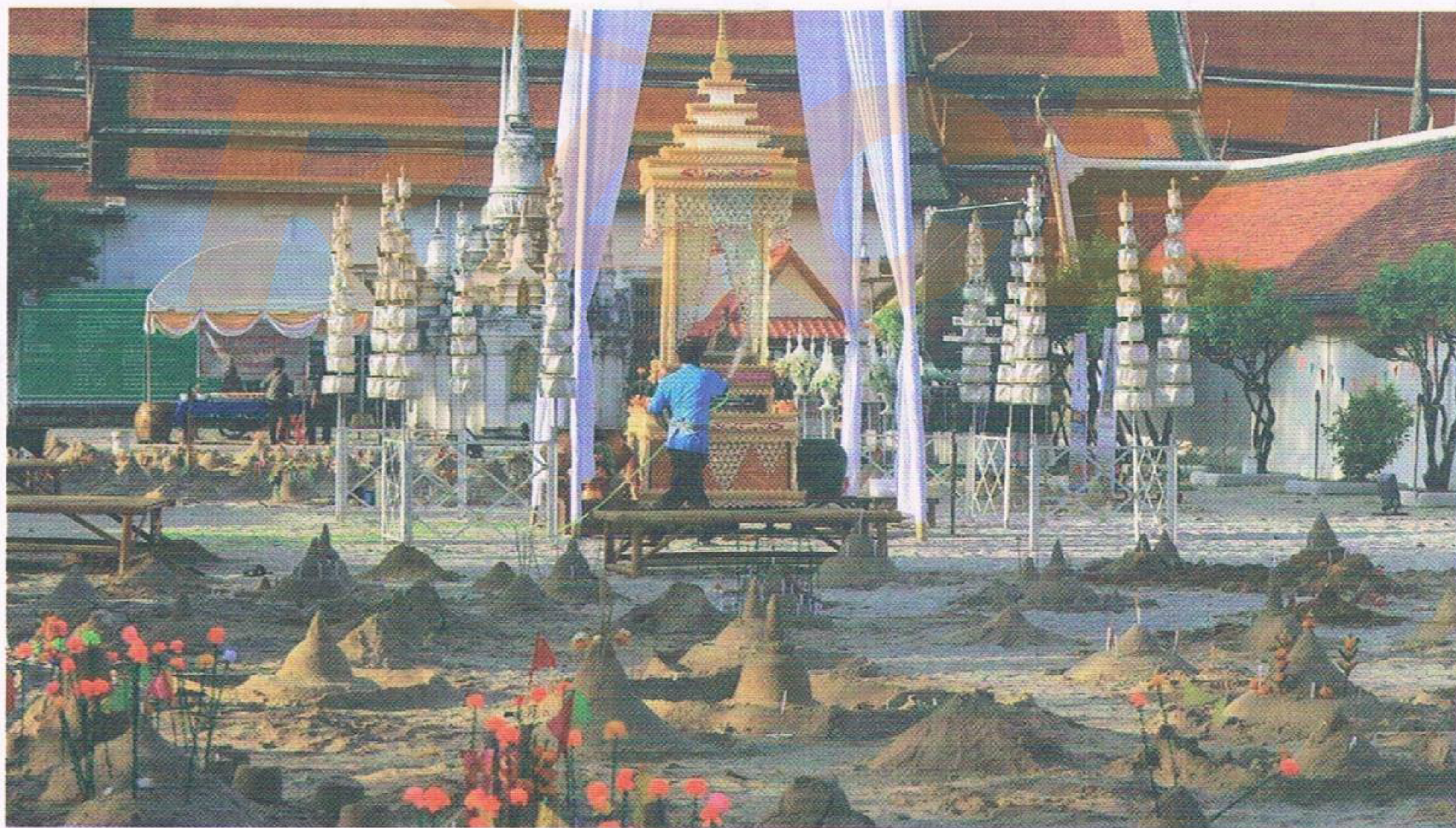
ในท้ายที่สุดภาคกลางคืน มีกิจกรรมเฉลิมฉลองเฉลิมถึงศก เช่น มหรสพพื้นบ้าน การจุดดอกไม้เพลิง รับเจ้าเมืองใหม่ การก่อ - เติมฉลอง - และถวายพระเจดีย์ทราย เป็นต้น ซึ่งเมืองนครศรีธรรมราชมีการส่งผ่าน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดกับอินเดียและศรีลังกามาแต่โบราณ ทำให้คติบางประการเกี่ยวกับการเฉลิมฉลองนี้ยังมั่นคงอยู่ตั้งแต่แรกเริ่ม ในขณะที่บางอย่างถูกปรับให้สอดคล้องไปกับภูมิวัฒนธรรมและความเชื่อของคนพื้นเมืองดั้งเดิม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช

เมืองนครศรีธรรมราชได้รับเลือกให้เป็น ๑ ใน ๕ จังหวัดของประเทศไทย ในการจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนทางวิชาการ (Focus Group) โครงการรวบรวมและจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเสนอต่อยูเนสโก โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีการนำเสนอ “สงกรานต์” ขึ้นบัญชีในรายการตัวแทนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมีหนังสือถึงองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ขอข้อมูลในฐานะหน่วยงานรัฐที่ให้การสนับสนุนหลักของจังหวัดนครศรีธรรมราชมากกว่า ๓ ปี ด้วยนโยบายในการรื้อฟื้น - สืบสานอย่างเข้าถึงแก่นของวัฒนธรรมได้ถึงจริง สิ่งที่เป็น “หลักคิด” และ “คุณค่าหลัก” ที่วงเสวนาในครั้งนั้นหยิบยกมาแลกเปลี่ยนกันนั้น เป็นความภาคภูมิใจและผลงานเชิงประจักษ์อันยิ่งขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช และบรรดาภาสทั้งองคาพยพ ดังจะได้แจกแจงสิ่งที่เป็นผลของงานไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ ดังนี้

สงกรานต์ลานพระบรมธาตุ

บรรยากาศภายในลานพระบรมธาตุ ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก (กลางวัน) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๐

ถ่ายโดย Fb : Chatchai Suk

บรรยากาศภายในลานพระบรมธาตุ ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก (กลางคืน) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๐
ถ่ายโดย วันพระ สืบสกุลจินดา

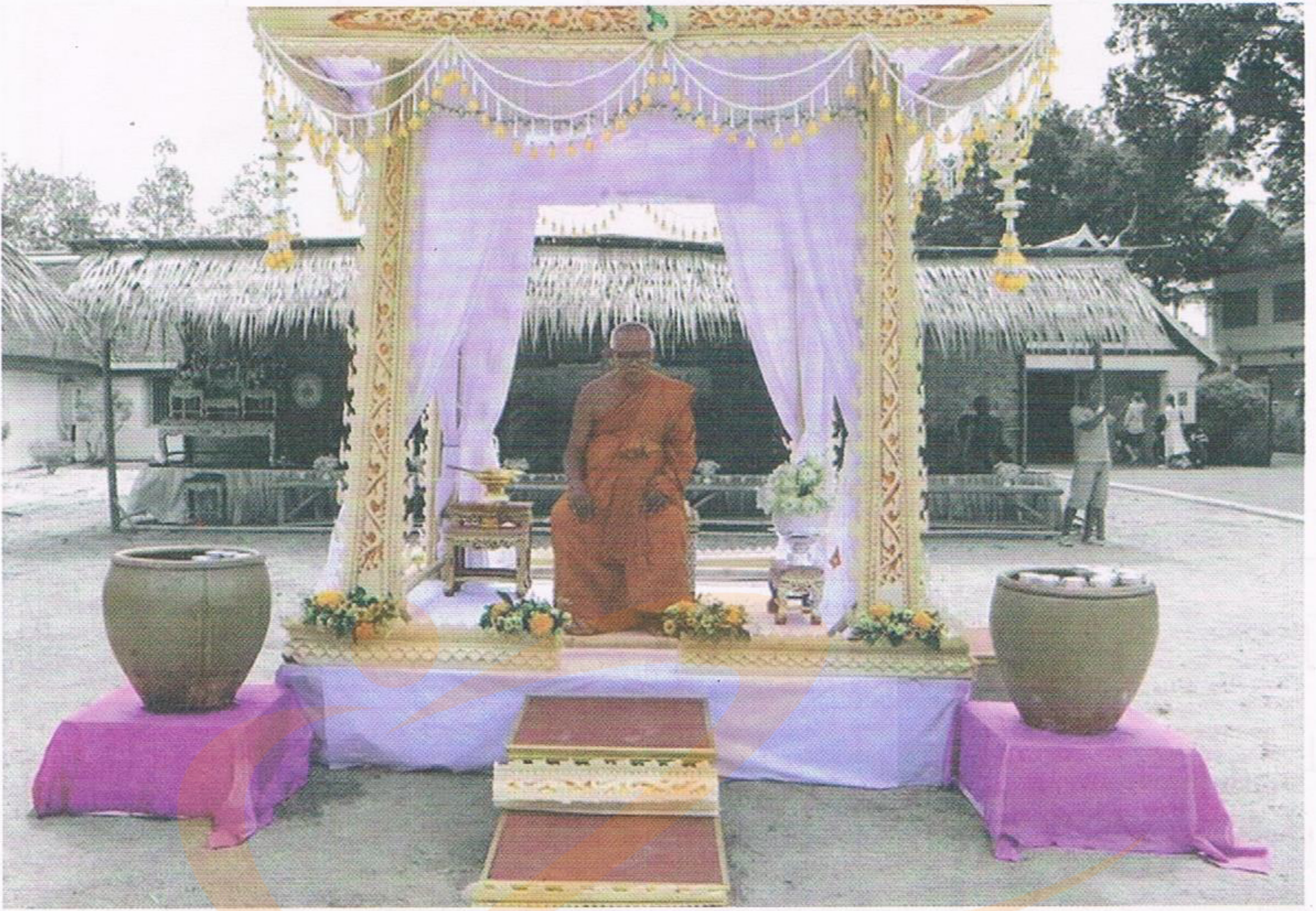
วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร แต่โดยทั่วไปแล้ว ชาวเมือง นครศรีธรรมราชจะเรียกกันเป็นภาษาปากว่า “วัดพระธาตุ” และเรียกองค์พระบรมธาตุเจดีย์ว่า “พระธาตุ” นอกจาก องค์พระบรมธาตุเจดีย์จะเป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งชี้ร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในดินแดน นครศรีธรรมราชแล้ว ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์นั้น ก็ได้ถือกำเนิดขึ้นในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต หรือไม่ก็กาลละ และเทศะ อาทิเช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุในวันมาฆบูชาและวิสาขบูชา ประเพณี บุญสารทเดือนสิบ และประเพณีชักพระ เป็นต้นสังเกตเห็นได้ว่า ทุกประเพณีที่ยกตัวอย่างมานี้ มีความเชื่อมโยง ระหว่าง “บ้าน” และ “วัด” อย่างชัดเจน ทั้งในมิติของหลักการและวัตถุประสงค์ คนเข้าวัดร่วมประเพณี ในขณะเดียวกัน พระก็มักได้รับนิมนต์ให้ไปสาธยายธรรมตามบ้าน บรรยากาศความเกื้อกูลกันในลักษณะนี้มีมาตั้งแต่สมัยอดีตกาล “บุญเดือน ๕ สงกรานต์แต่แรก” ปีนี้ จึงเลือกจัดที่ลานพระบรมธาตุ เพื่อเรียกบรรยากาศความเกื้อกูลนี้ให้กลับมา ดังก่อน

ขึ้นเบญจาสรงน้ำพระพุทธรูป

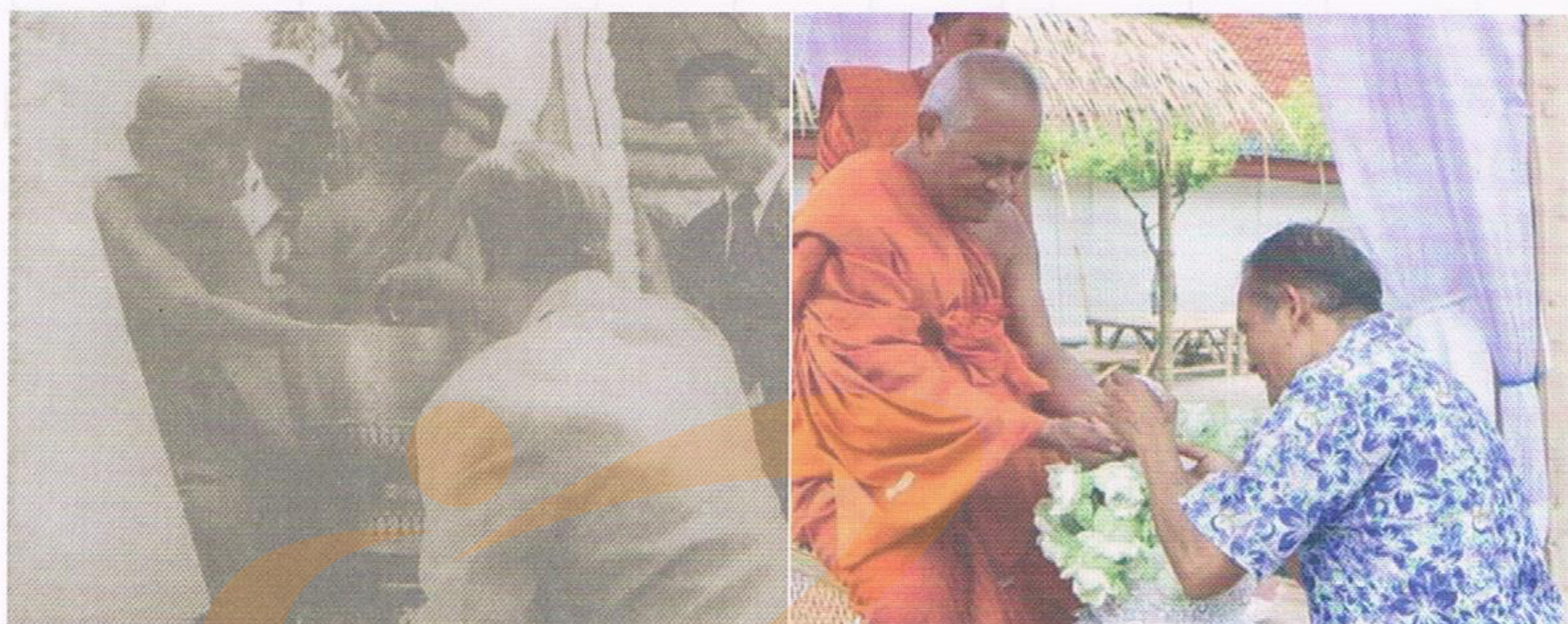
เบญจาเครื่องสดสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป หวดล้อมด้วยราชวัตร ฉัตร บังแทรก และบังสุรย์
ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๐
ถ่ายโดย วันพระ สืบสกุลจินดา

“เบญจา” แปลว่า ๕ ส่วนคำว่า “ขึ้นเบญจา” ในที่นี้ คือการประดิษฐานบนเรือนยอดทรงปราสาทขึ้น ๕ ชั้น ประดับด้วยหยวกกล้วยที่เรียกตามกรรมวิธีเฉพาะว่า “แทงหยวก” ซึ่งเป็นงานประณีตศิลป์โบราณในพื้นที่ นครศรีธรรมราชแขนงหนึ่งซึ่งกำลังสูญหาย การขึ้นเบญจาเพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นสรงน้ำในครั้งนี้ ถือเป็นการรื้อฟื้นธรรมเนียมปฏิบัติของเมืองนครศรีธรรมราช ที่เมื่อถึงบุญเดือน ๕ (สงกรานต์) ก็จะมีการเชิญบุคคลสำคัญหรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือขึ้นนั่งในเบญจาเพื่อให้ลูกหลานและญาติมิตรได้รดน้ำขอพร รวมไปถึงการอัญเชิญรูปเคารพหรือพระพุทธรูปองค์สำคัญขึ้นประดิษฐานเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันสรงน้ำ

เบญจาสรงน้ำท่านเจ้าคุณผู้ใหญ่ พระเดชพระคุณพระเทพวินยาภรณ์
ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๒
ถ่ายโดย วันพระ สืบสกุลจินดา

นอกจากเบญจาสรงน้ำท่านเจ้าคุณผู้ใหญ่แล้ว ยังมีการรื้อฟื้นการขึ้นเบญจาสรงน้ำพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ของเมืองนครศรีธรรมราชตามโบราณประเพณี ดังปรากฏในคำถวายสักการะก่อนสรง ว่า “กระผม นายชำนาญ เอียดแก้ว ผู้ปฏิบัติหน้าที่นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ขอโอกาสในการถวายสักการะ ตามประเพณีวิธีแห่งชาวนครศรีธรรมราช ที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลอันควรแก่การบูชา อันถือเป็นชนสืบเนื่องต่อกันมายาวนาน ด้วยการกราบนิมนต์พระเดชพระคุณท่านขึ้นเบญจาสรง เพื่อรับน้ำสรงในวาระสงกรานต์ ที่ชาวเราเหล่าศิษยานุศิษย์ได้พร้อมใจกันทำถวายแล้ว ตามอย่างการในครั้งก่อน เหมือนแรกได้ถวายน้ำสรง ณ เบญจาสรงในตำแหน่งเดียวกันนี้ แต่พระเดชพระคุณพระรัตนธัษณีสรีธรรมราช ขอพระเดชพระคุณจงรับ ซึ่งสายสหัสธาราอันประดุจธาราทั้งพันที่ไหลมาจากฟ้าประทาน ประหนึ่งการถวายสักการะแด่คุณอันวิเศษของพระเดชพระคุณ จากเหล่าเทพดาทั่วทั้งจักรวาลให้สมดังคุณูปการที่พระเดชพระคุณได้เพียรปฏิบัติในทุกด้าน อันเป็นที่ประจักษ์แล้วแก่ชาวนครศรีธรรมราชสืบมาด้วยเดชแห่งพระพุทธรัตตะ ซึ่งเป็นที่พึ่ง ที่กำจัดภัยได้จริง ขอจงขจัดอุปัทวันตราย และความทุกข์ทั้งหลาย ที่มาพ้องพานให้สูญสลายหายไปโดยพลัน ขอพระเดชพระคุณจงมีความสุขกาย ลำราญใจในทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ เทอญ”

ซ้ายเมื่อ ๒๕๑๙ ขึ้นเบญจาสรงน้ำพระเดชพระคุณพระรัตนธัชมุนี (แบน คณฐาภรณ์)
ขวาเมื่อ ๒๕๖๒ ขึ้นเบญจาสรงน้ำพระเดชพระคุณพระเทพวินยาภรณ์ (สมปอง ปณฺญาทีโป)

จุดเปรียงก่อเจดีย์ทราย

หนุ่มสาวชวนกันจุดเปรียง(ประยุกต์)และก่อพระเจดีย์ทราย
ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๑
ถ่ายโดย Fb : Chatchai Suk

“เปรียง” คือตะเกียงน้ำมันทำด้วยเปลือกหอยขนาดใหญ่เท่าฝ่ามือหรือมากกว่า ฝ่าฝาดิบเป็นชนวน ทำกรวยสำหรับใส่ชนวนค่อนข้างโตข้างหนึ่ง หรืออยู่ตรงกึ่งกลางตามการออกแบบ แต่แรกจะอาศัยเตี๋ยของเปลือกหอยทำเป็นกรวยชนวนตามธรรมชาติ ประเพณีการจุดเปรียงหรือจองเปรียงนี้ เคยมีการถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมายาวนาน โดยจุดไว้ตามพระวิหารและพระเจดีย์ราย เพิ่งเลิกเมื่อเกิดอุบัติเหตุเพลิงไหม้เมื่อไม่นานมานี้ การรื้อฟื้นประเพณีโบราณครั้งนี้ขึ้น ก็เพื่อจะเป็นกรณีศึกษา โดยได้ใช้เทียนแทนน้ำมันแต่ยังคงเรียกว่าเปรียงอย่างเช่นแต่ก่อน “ชนทรายเข้าวัด” เป็นกุศโลบายโบราณที่สอนให้รู้จักละอายประณีตในการทำบุญ นอกจากการเข้าวัดเพื่อทำบุญแล้ว ก็ไม่ควรจะหยิบฉวยหรือติดอะไรของวัดมากับตัวแม้ว่าทรายที่เหยียบมากับเท้าก็ตาม เมื่อถึงคราวสงกรานต์ก็ใคร่ครวญถึงข้อนี้ จึงพากันชนทรายเข้าวัดเพื่อแทนที่ทรายที่เหยียบออกมา แต่แท้จริงแล้วหากพิจารณาให้ถึงข้อธรรมจะพบว่าการเข้าวัดทำบุญเพื่อให้ได้บุญแต่ไม่ให้ติดเอาอะไรออกมาจากวัดแม้แต่บุญนี้ คือการจงใจสอนให้ “พ้นบุญ” ของคนโบราณ ท่านต่างหาก

ภาพโรงโนราโรงดินโบราณ ถวายมือบูชาพระธาตุ ด้านหน้าแน่นขนัดด้วยพระเจดีย์ทราย
ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๐
ถ่ายโดย Fb : Chatchai Suk

ชวณกันแต่งกายย้อนยุค

สตางค์และสเตอร์ แผลสาวสมาชิกชมรมอาสาสมัครยุวมัคคุเทศก์ เล่าเรื่องเมืองลิกอร์
ชวณกันแต่งกายย้อนยุคในช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่แรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๖๑
ถ่ายโดย Fb : Chatchai Suk

ชาวนครศรีธรรมราช มีจารีตการนุ่งห่มที่เป็นเอกลักษณ์ตามยุคตามสมัย อาทิเช่น สุภาพบุรุษในสมัย รัชกาลที่ ๗ จะใส่ “เสื้อเขียวเต๋า” ซึ่ง “สีเขียว” ในสายตาชาวนครฯ ในอดีตหมายถึงสีในโทนทึบ เช่น ดำ น้ำเงิน หรือม่วง ตัวอย่างเช่น เมื่อฟ้ามีดดำทมิฬ ผู้เต๋ารู้จักจะเรียกว่า “ฟ้าเขียว”, หม้อเคลือบสีน้ำเงิน ก็เรียก หม้อเขียว, รอยฟกช้ำสีดำอมม่วง ทานก็ยิ่งเรียกว่า เขียว ดังนั้น “เสื้อเขียวเต๋า” จึงหมายความว่าถึงเสื้อ (โทนสีเข้ม) ตัวเก่งที่ใช้ ใส่ออกงานอยู่เนืองๆ ส่วนใหญ่มักตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสี ซึ่งผลิตจากด้ายดิบหรือเส้นไหม เนื้อผ้ามีความเบาบาง เหมาะสำหรับภูมิประเทศในเขตร้อนอย่างภาคใต้ ลักษณะของเสื้อเป็นเสื้อคอกลม คอกว้าง มีกระดุม ๒ - ๓ เม็ด ที่ไหล่ แหวกชายเสื้อซ้าย-ขวา ราวครึ่งคืบ ส่วนกางเกงเป็นกางเกงทรงนักเรียนในปัจจุบันสั้นเหนือเข่า ทรงผมหงอกข้าง หรือแหวกกลางตามชอบใจ ส่วนสุภาพสตรี ในพิธีการสำคัญเช่นงานแห่พระพุทธรูปหิรัญเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ นางในกระบวนแห่นุ่งผ้าฝ้ายสี ฟ้าพิมพ์จากอินเดีย สวมสังวาลย์ทับสไบ ใช้สไบกลีบ พกผ้าเช็ดหน้าไว้เหน็บชายไว้ ด้านซ้าย ทัดดอกไม้ห้อยซ้าย นอกจากนี้การนุ่งห่มอาจมีความแตกต่างกันไปเกี่ยวเนื่องกับฐานะ เพศ วัย และโอกาส

ในท้ายของความพิเศษแห่งสารนครศรีธรรมราชฉบับนี้ ขอถือเป็นโอกาสสำหรับจะได้เผยแพร่การค้นพบ หลักฐานชิ้นสำคัญเกี่ยวกับสงกรานต์ของเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเก่าไปถึงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นั่นคือจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๒ ว่าด้วยการประกาศสงกรานต์ เอกสารดังกล่าวนี้ปัจจุบันถูกรักษาไว้อย่างดีที่หอสมุดแห่งชาติ

มีจำนวน ๔ ฉบับ ผู้เขียนได้รับความกรุณาจากคุณพรทิพย์ โพธิ์ทอง ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ได้มีบันทึกข้อความส่งตัวไปประสานงานกับส่วนกลางเพื่อขอสำเนาเอกสารโบราณเหล่านี้มาจนเป็นผลสำเร็จ อนึ่งส่วนตัวคิดว่าหาใช่เป็นสมบัติส่วนตัว ควรแต่จะเผยแพร่ในวงกว้างเพื่อผู้สนใจค้นคว้าจะได้ศึกษาตีความให้งอกงามเกิดประโยชน์แก่เมืองนครศรีธรรมราชต่อไป ดังที่จะได้คัดมานี้

จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๒

ชื่อ เรื่องท้องตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงพระยาศรีธรรมโศกราช ประกาศมหาสงกรานต์

ปีวอก จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๗๔ ฉบับ ณ วันเสาร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีวอกจัตวาศก

เลขที่ ๑๙ ประวัตติ ได้มาจากกระทรวงมหาดไทย

หนังสือ เจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดี อภัยพิริยะปรากฏมพาทู สมุหพระกลาโหม มาถึงพระยาศรีธรรมโศกราช ขาดิเดโชไชย มหัยสุริยาธิบดี อภัยพิริยะปรากฏมพาทู พระยานครศรีธรรมราช ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า พระโหราธิบดีมีชื่อ ทำฎีกา มหาสงกรานต์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ศุภมัสดุ วรพุทธศาสนา สองพันสามร้อยห้าสิบห้าพระวัสสา กาลกำหนดเจตมาศ สุกกรปักข์ เอการัสมิ ดิถีระวีวาร ตัสสทิวากาล เพลาเช้าย่างแล้วสองโมง บรมเทพทินกรเสด็จจากมื่นราศีประเวศสู่เมษราศีทางโคณวิถีใกล้พระเมรุราช ขณะนั้นมีนางเทพดาองค์หนึ่ง ทรงนามชื่อว่าทงขมมหาสงกรานต์ มาแต่จาตุมหาราชิกา กระทำกฤษฎาพิมล ทรงพาหุรัดทัดดอกทับทิม ทรงเครื่องอาภรณ์แล้วด้วยแก้วปัทมราช พระหัตถ์ขวาทรงสังข์ พระหัตถ์ซ้ายทรงจักร ภักษาหารผลอุทุมพร เสด็จโคจรย่นไปเหนือหลังครุฑหาหนะ เป็นมรรคนายกนำอมรคณะเทพดาแสนโกฏิ ประชุมชวนกันมารับพระเศียร ทำวักบิลมหาพรหม อันใส่พานทองประดิษฐานไว้ในถ้ำคันธุลีที่เขาไกรลาสแดนพิมพานต์ประเทศ ขณะนั้นเทพดาทำคารวะดุขฎิ ขำระสุคนธ์วิเลปนุชาฯยาควิธอันควรด้วยดีตามวิสัยจาริตบุราณ แล้วก็แห่ทักษิณาวรรตเข้าพระเมรุราช ค่ำรบหกลีบนาที แล้วก็เชิญเข้าไปไว้ในถ้ำคันธุลีดังเก่า จึงเทพยดาเจ้านามซึ่งลดาวัลย์อันชื่อขมขนาด ใส่สุวรรณภาชนะทอง เอาไปล้างน้ำในโอโนดาตสระเจ็ดแถว เอาขมขนาดก็ละลายออกไปตั้งน้ำมันเนย แล้วพระवेशนุกรมเทวบุตร จึงเนรมิตโรงอันหนึ่งชื่อภักวดี ให้หมู่เทพนิกรอัปสรกัญญาเข้านิสีทนาการพริ้งพร้อมกัน จึงสมათานรักษาศีล เอาน้ำขมขนาดเป็นทักษิณาทานแจกกันสังเวทยุทุกๆ พระองค์ ก็ชวนกันขึ้นชมโสมนัส เดชกุศลได้กระทำนั้นก็บรรเทาโทษ แห่งมหาสงกรานต์ให้อันตรธานสูญไป ความจำเริญที่มายุคสมัยสืบต่อกันก็มีแก่เทพยดาทั้งปวง รวีวารเป็นวันมหาสงกรานต์ จันทวารเป็นวันเนา ฤกษวารเป็นวันเถลิงศก หรือพระยาวัน ครั้น ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาบ่าย ๔ โมง ลั่นกลองสังข์จักรวาระ เป็นกุกกุกสังข์จักรวาระจุลศักราชขึ้นเป็น ๑๑๗๕ ปีระกานักษัตรเบญจศก เนาวันหนึ่งเป็นสงกรานต์ ๓ วัน ผลทำนายพสุสังกรานต์ อจินตสังกรานต์ สามัญสังกรานต์เป็นสามประการ อธิบายเป็นสามัญโลกทั่วทุกประเทศ ในสกลชมพูทวีป เกณฑ์พิรุณศาสตร์ พระจันทร์เป็นอธิบดี นาคราช ๔ ตัว บันดาลให้ฝน ๕๐๐ ห่า อุบัติดลยังเขาจักรวาล ๒๐๐ ห่า อรณิกาปีพิมพานต์ ๑๕๐ ห่า มหาสมุทร ๑๐๐ ห่า มนุษย์โลก ๕๐ ห่า ฝนต้นมือมัธยม กลางมือปลายมืออุดม เกณฑ์ธาราธิคุณลง ณ ราชมโนปธาดู น้ำงามกว่าปีหลังศอกหนึ่ง นาลุ่มดี นาดอนทราวม พอดีเกณฑ์ ัญญาหาร ออกเศษศูนย์ ชีวราภรณ์ข้าวกล้าในภูมินาได้ผล ๑๐ ส่วน เสียส่วนหนึ่ง ัญญาหาร พลาหาร มังสาหาร อุดม

ครั้น ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ๓ โมง ๖ บาท เสร็จการพระราชพิธีเผด็จศึก พนักงานชาวเครื่องต้น
จะได้ตั้งเครื่องพระมูรธาภิเษก ชีพพรหมณ์จะได้ถวายน้ำกลดน้ำสังข์ ขอเชิญพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าที่ทรงสนานทรงเครื่องพระมูรธาภิเษกตามราชประเพณี สมเด็จพระภักษัตริย์สืบบฯ มา
เพื่อทรงพระจำเริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล เมทนีดลคัทรุกระษัย แลให้เผด็จพระสงฆ์ราชาคณะเจ้าอธิการ
และราษฎรให้รู้จักทั่วตามรับสั่ง ครั้นหนังสือมาถึงวันใดก็ให้กระทำตามจงทุกประการ

หนังสือมา ณ วันเสาร์แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ จุลศักราช ๑๑๗๔ ปีวอก จัตวาศก
วันพุธ เดือน ๕ ปีระกาเบญจศก หลวงเทพรามรุก ขุนอักษรธาน ถือมาด้วยเรื่องมหาสงครามต์

(เทิม คัด / คักดา พิมพ์ อรรถัน ทาน ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓)

จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๒

ชื่อ ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช เรื่องประกาศสงครามต์ ปีจอ จ.ศ.๑๑๗๖ เลขที่ ๑
ประวัติ ได้มาจากกระทรวงมหาดไทย พ.ศ.๒๔๕๘

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ สมุหพระกลาโหม มาถึงเจ้าพระยาศรีธรรมโศก
ราชชาติเดโชชัยมหัยสุริยาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุพระยานครศรีธรรมราช ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า
เหนือกระหม่อมสั่งว่า พระโหราธิบดีโหรมีชื่อพร้อมกันทำดีถึมหาสงครามต์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
ศุภมัศดุรพุทธศักราช ๒๓๕๖ พระพรรษา การกำหนดเจตมาศ กาฬปักษ์สัตตมิตินันทวาร ทสทิวากรเพลาย่ำ ๓ โมง
บรมทินกรเสด็จจากมื่นประเวศสู่เมศราศี ทางโคณวิถีไกลพระเมรุมาช ขณะนั้นมีนางเทพธิดาองค์หนึ่งทรงนาม
ชื่อนางโคราคมหาสงครามต์มาแต่จาตุมาหาราชิกา กระทำกฤษฎาพิมล ทรงพาหุรัดทัดดอกปีป ทรงเครื่องอาภรณ์
อันแล้วด้วยแก้วมุกดา พระหัตถ์ขวาทรงธนู พระหัตถ์ซ้ายทรงพระขรรค์ ภัทษาหารน้ำมันงา เสด็จนิสินนาการนั่ง
เหนือหลังพยัคฆพาหนะ เป็นมคณายก นำอมรคณาเทพยดาแสนโกฏิประชุมชวนกันมารับพระเศียรท้าวอภิรมหาพรหม
อันใส่พานทอง ประดิษฐานไว้ในถ้ำคันธูลีที่เขาไกรลาสแดนหิมะการตะประเทศ ขณะนั้น เทพยดากระทำคารวะดุษฎี
ชำระสุคนธวิเลปนะชูชยาควีธี อันควรด้วยดีตามวิสัยจารีตโบราณ แล้วก็แก้ทักขิณาวัตรเขาพระเมรุราชคำรบหกสิบนาที
แล้วก็เชิญเข้าไว้ในถ้ำคันธูลีดังเก่า จึงเทพยดาเจ้านำมาซึ่งลดาวลย์อันช่อชะมูนาฏใส่สุวรรณภาชนะทองไปล้างน้ำ
ในโอโนดาษสระ ๗ ท้า เถาะชะมูนาฏก็ละลายออกไปใสดุน้ำมัน ช้าวกล้าในภูมินาจะเกิดมีชาติดวงแล้งได้ผลถึงเสียถึง
เกณฑ์ธัญญะหารผลาหาร มัจฉมังสาหารมัธยมในปีจอ ฉศกนี้มีอาทิกวาร เดือน ๗ เป็นเดือนถ้วน พระสงฆ์ได้ลงกระทำ
อุโบสถกรรมเข้าพรรษาปวารณาออกพระวรรษาตามพระอาทิตย์พระจันทร์ถ้วนเป็นประธานโลก ตามขนบธรรมเนียม
ราชประเพณีสมเด็จพระบรมภักษัตริย์สืบบฯ มา ครั้น ณ วันพุธเดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ เพลาย่ำ ๓ โมง ๖ บาท
เสร็จการพระราชพิธีเผด็จศึก ให้พระยานครกรมการเผด็จพระสงฆ์ราชาคณะ เจ้าอธิการและอาณาประชาราษฎรให้ทั่ว
ครั้นหนังสือมาถึงวันใดก็ให้ทำตาม หนังสือมา ณ วันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๖ ปีจอ นักษัตร ฉศก

ชูศักดิ์ คัด / คักดา พิมพ์ / วชิระ ทาน

๒๒ มกราคม ๒๕๑๓

จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๒

ชื่อ ท้องตราถึงเมืองนครศรีธรรมราช เรื่องประกาศสงกรานต์

ปีขาล สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๘๐ ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๗๙

เลขที่ ๑๔ ประวัติ ได้มาจากกระทรวงมหาดไทย

หนังสือ เจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุสมุหพระกลาโหมมาถึงพระยาศรีธรรมโศกราช
ชาติเดโชชัยมหัยสุริยาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุพระยานครศรีธรรมราช ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า
เหนือกระหม่อมสั่งว่าพระโหราธิบดีหลวงโลกีปโหรมีชื่อพร้อมกันหาฤกษ์พลเกล้าพลกระหม่อมถวายศุภมัศดุมวร
พุทธศักราชสองพันสามร้อยหกสิบพระวัสสา กาลครั้งเจ็ดมาสสุกรปักขมิตติ โสรวารตัสสทิวากาลเพลาย่ำสองโมง
แปดบาท บรมทินกรเสด็จโคจรจากมีนาประเวศสู่เมษาราศีทางโค ณ วิถีใกล้พระเมรุราช ขณะนั้นมีนางเทพธิดาองค์หนึ่ง
ทรงนามชื่อมโหรรम्महाสงกรานต์ มาแต่จาตุมหาราชิกากระทำกฤษฎาพิมล ทรงพาหุรัดทัดทอดสามหาหว ทรงอาภรณ์
อันแล้วไปด้วยแก้วนิลรัตน์ พระหัตถ์ซ้ายทรงตรีศูล พระหัตถ์ขวาทรงจักร ภักษาหารมังสังทราย เสด็จทรงนั่งไป
เหนือหลังมยุรปักษาพาหนะเป็นมคทายก นำอมรคณาเทพยดาแสนโกฏิมารับเศียรท้าวกบิลมหาพรหม
อันอุสภสังวัจนิจจุลศักราชขึ้นอีกพันแปดร้อยสิบปีขาล นักษัตร สัมฤทธิศก เนาวันหนึ่ง เป็นวันสงกรานต์สามวัน
ผลทำนายพสุวาทินตะสามัญสงกรานต์เป็นสามประการ อธิบายเป็นสามัญโลกทั่วทุกประเทศในสกลชมพูทวีป
เกณฑ์พิรุณสารทพระเสาร์เป็นอธิบดีนาคราชสามตัวบันดาลให้ฝนสี่ร้อยห้า ฤๅบัตติดยังเขาจักรวาลร้อยหกสิบห้า
อรัญญิกหิมพานต์ร้อยยี่สิบห้า มหาสมุทรแปดสิบห้า มนุษย์โลกสี่สิบห้า ฝนต้นมืออุดม กลางมือมัธยม ปลายมือ
เป็นอวสาน เกณฑ์ธาราธิคุณลงปีควราศรีสิงหเตโชธาตุน้ำน้อยกว่าปีหลังสองคอก นาสุ่มดี นาดอนทราหมพอดิ
เกณฑ์ธัญญาหารออกเศษศูนย์เป็นปาปะ ข้าวกล้าในภูมินาจะได้ผลส่วนหนึ่งเสียสิบส่วน เกณฑ์ธัญญาผลสามัญมั่งสาหาร
เป็นมัธยมเดือนแปดแรมค่ำหนึ่งพร้อมด้วยอาสหาพฤกษ์พระบวรชีโนรศมหานาคจะได้เข้าพระวัสสาตามพระอาทิตย์
พระจันทร์อันเป็นประธานแห่งโลกตามขนบธรรมเนียมประเพณีฯ สืบๆ มา ครั้นวันจันทร์ เดือนห้า ขึ้นแปดค่ำ
เพลเข้าสามโมงหกบาท เสร็จการพระราชพิธีเผด็จศึก เจ้าพนักงานชาวพระเครื่องต้นจะได้ตั้งเครื่องมูรธาภิเษก
ชีพอพราหมณ์จะได้ถวายน้ำกรด น้ำสังข์ ขอเชิญพระบาทสมเด็จพระบรมนาถ บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว
เสด็จเข้าที่ทรงสนานทรงเครื่องพระมูรธาภิเษกตามราชประเพณีสืบมา เพื่อทรงพระจำเริญราชศรีสวัสดิ์พิพัฒนามงคล
เมทนีดลสกลศัตรุกระษัยนั้น ให้เจ้าเมืองกรมการเผด็จพระสังฆราชา ท่านเจ้าอธิการ แล้วปาวร้องประกาศ
แก่อาณาประชาราษฎรในแขวงจังหวัดเมืองนครให้จงทั่วเหมือนอย่างมหาสงกรานต์ทุกปี ครึ่งหนังสือนี้มาถึงวันใด
ก็ให้กระทำตาม

หนังสือมา ณ วันพฤหัสบดี เดือนสี่แรมห้าค่ำปีฉลูนพศก เมืองนครศรีธรรมราช

ตราพระคชสีห์วังหลวง นายช่วยถือมา ตรามหาสงกรานต์ ตราพระคชสีห์น้อยประจำพนัก วันพฤหัสบดี แรม ๑๐ ค่ำ
เดือน ๕ ปีขานสัมฤทธิศก นายช่วยถือมา ตรา ๒ ฉบับ

ตรารูปคนถือปืนประจำครั้ง

ประเสริฐ คัด คักดา พิมพ์ วชิร ทาน

๒๘ มกราคม ๒๕๑๓

จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒

ท้องตรา ถึงเมืองนครศรีธรรมราช เรื่องประกาศมหาสงกรานต์ ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ เลขที่ ๑

วัน เสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๘๑

ประวัติ กระทรวงมหาดไทย ถวาย หอวังราชูท พ.ศ. ๒๔๕๘

หนังสือพระเจ้าอัครมหาเสนาบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุสมุหะพระกลาโหม มาถึงเจ้าพระยาศรีธรรมราชชาติ
เดโชไชยมหัยสุริยาธิบดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ พระยานครศรีธรรมราช ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม
สั่งว่า พระโหราธิบดีหลวงโลกธิปโหมมีชื่อ ทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายสุพม์ศดุดักราชสองพันสามร้อยหกสิบเอ็ด
พรรษา กาลครั้งนั้นเจตรมาสกาลปักขหุตติยะ ดิถีวิวาระตัตตราตริกาลเพลาอย่าคำแล้ว สองทุ่มแปดบาทบรมเทพทินกร
เสร็จโคจรจากมื่นยะประเวษสู่เมศราศีทางโค ณ วิถีใกล้พระเมรุราชขณะนั้นมีนางเทพธิดาองค์หนึ่งทรงนามชื่อ
ทงขมมหาสงกรานต์ มาแต่จาตุมหาราชิกากระทำฤกษ์กาพิมลทรงพาหุรัตตัดดอกทับทิมทรงอาภรณ์แล้ว ไปด้วย
แก้วปัทมราช พระหัตถ์ขวาทรงจักร พระหัตถ์ซ้ายทรงสังข์ ภัณฑาหารผลอุทุมพร เสด็จทรงไสยาสน์ไปเหนือหลังครุฑ
เป็นพาหนะ วิวาระเป็นวันมหาสงกรานต์ จันทรวาระภุมวาระเป็นวันเนา พุทวาระเป็นวันเถลิงศก ศรีพระยาวัน
ครั้ง ณ วันพุธ เดือนห้าแรมห้าค่ำ เพลาเช้าสองโมงแปดบาทสิ้นพยัคฆ์จักรวาลร้อยหกสิบ อรัญยิกาพิมพานร้อยยี่สิบห้า
ร้อยแปดสิบเอ็ด ปีเถาะนักษัตรเอกศกเนาวันสองวัน เป็นวันมหาสงกรานต์สี่วัน พลทำนายพสุสงกรานต์ อาจินสงกรานต์
สามัญสงกรานต์ เป็นสามประการ อธิบายเป็นสามัญโลกทั่วทุกประเทศในสกลชมพูทวีป เกณฑ์พิรุณสารทพระอาทิตย์
เป็นอธิบดี นาคราชสองตัว บัลดาสน สี่ร้อยห้า อุบัติดลยังเขาจักรวาลร้อยหกสิบ อรัญยิกาพิมพานร้อยยี่สิบห้า
มหาสมุทรแปดสิบห้า มนุษย์โลกสี่สิบห้า ปรตกมือกลางมืออุดมปลายมือ มัธยมเกณฑ์ธาราธิคุณลงปวราศรี
ซึ่งพระเตโชธาตุนั้นน้ำงามน้อยกว่าปีหลังศกหนึ่ง นาลุ่มดินดอนทรมพอดิ เกณฑ์ธัญญาหารออกเศษสองชื่อวิบัติ
ข้าวกล้าในภูมินาจะได้ผลถึงเสียถึง ธัญญาหารมั่งมีงสาหาร พลาหารมัธยมในปีเถาะ นักษัตรเอกศกนี้มีอธิมวาระ
เดือนเจ็ดเป็นเดือนถ้วนเดือนแปดแรมห้าค่ำหนึ่ง พระบวรชินโรดมหานาคจะได้กระทำชำระภูฏี ลงพระอุโบสถทวิกรรม
เข้าพระพรรษาปวารณาออกพระพรรษาตามวินัยพุทธบัญญัติ ให้ชอบด้วยปีเดือน ค่ำวันเทศกาล ดูพระอาทิตย์ พระจันทร์
เป็นประธาน แห่งโลกตามขนบธรรมเนียมประเพณีแผ่นดินสืบๆ มา ครั้ง ณ วันพุธเดือนห้าแรมห้าค่ำเพลาเช้าสามโมง
หกบาท เจ้าพนักงานจะได้ตั้งเครื่องพระมลธาภิเศกซึ่งพอพราหมณ์จะได้ถวายน้ำรดน้ำสังข์ ขอเชิญพระบาทสมเด็จพระ
พระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จเข้าที่ทรงสนามทรงพระมูธาภิเศก เพื่อจะชำระพระองค์
ตามพระราชประเพณีสืบๆ มา เพื่อทรงพระจำเริญพระราชศรีสวัสดิ์พิพัฒนามงคลเมทนีดลสกลศัตรูกระไสยนั้น
ให้เจ้าเมืองกรมการพเตียงอาราธนาพระสงฆ์ราชาคณะ เจ้าอธิการและเป่าร้องอาณาประชาราษฎร์ให้รู้จักทั่ว

หนังสือมา ณ วัน เสาร์ เดือนห้า ขึ้นสองคำจุลศักราชพันร้อยแปดสิบเอ็ดปีเถาะเอกศก

(คนถือปีนประจำครั้ง) ตราพระคชสีห์น้อยประจำพนัก

วันจันทร์ ขึ้นสามคำ เดือนหก ปีเถาะเอกศก หมื่นสนิทข้าในกรมถือมาตรา ๓ ฉบับ

สุเทพ คัด / พิมพ์ / วชิระ ทาน ๒๗ ม.ค. ๒๕๑๓